

Jurij pl. Slatkonja.

Spisal dr. Josip Mantuani.

Slovenci ne poznamo svoje zgodovine; to je bridka resnica, ki si jo moramo tolikrat ponavljati, da se zdrami vse usposobljeno razumništvo in se poda na delo. Ne na delo navidezno in površno, temveč istinito, temeljito. Videlo in dokazalo se bo tem potom, da je naš mali narod v prejšnjih časih po nadarjenih svojih velmožeh posegal globoko v razvoj evropske kulture in da je pomagal ustvariti današnje razmere, ki pa veljajo izključno le za delo „nemškega duha in nemške požrtvovalnosti.“ Prejšnji časi, osebno „mračni srednji vek in razsvetljena doba“ renesance s svojim humanizmom, niso poznali osnovnozakonite teorije ravnopravnosti za avstrijske narode, pač pa so jo izvrševali dejansveno. In ker ni bilo predsodkov, so pogosto dospevali naši rojaki do prvih, vplivnih služb.

Dunajski škof Jurij pl. Slatkonja je temu dokaz.

Mož se je rodil v Ljubljani 21. marca 1456. To se da natančno dognati po pristnih podatkih na njegovem nagrobniku v cerkvi sv. Štefana na Dunaju. Več pa ta spomenik ne podaja. O njegovem pokoljenju, o njegovih stariših in o njegovi mladostni dobi ne vemo ničesar. Morebiti nas pouči kak srečen slučaj o teh razmerah; a ker je pretilo našim zgodovinskim svedokom vedno nebroj sovražnikov, ker so požari uničevali naše arhive in so lastniki in čuvaji starih pisem v prešlih dobah podžigali ž njimi, ne poznajoči njihove kulturne važnosti, zato ni več upati, da se nam odpre še kak vir o tem imenitnem rojaku. A njegovo ime je slovensko; on sam se je tega zavedal. Po tedanji, ne baš vzgledni temeljitosti, si je namreč tolmačil slovtvor svojega družinskega imena kot sklôpljenko iz „zlat“ in „konj“; tudi njegovi znanci in prijatelji iz vrst omikanih humanistov so je prevêli z grškim „Chrysippus“ — v latinskem pravopisu. Cesar Maksimilijan I., ki je poznal vsaj temeljne poteze slovenščine, mu je dal za grb zlatega konja na belem polju. Vse to svedoči, da so bili tedanji omikanci prepričani, da je njihova etimologija prava in da stoji na temelju slovenščine. Poslednje je tudi naše prepričanje; vendar si tolmačimo besedo „Slatkonja“ kot osebno ime od pridevnika „sladek“ in priponke „onja“; ta znači obilico lastnosti, ki jo izraža pridevnik, a večinoma z lahko porogljivim

pripomenkom. Ime bi bilo torej pisati „Sladkonja“ in bi pomenilo sila sladkosnednega človeka.¹⁾ Kot osebno ime seveda nima tega pomena več; obdržali bodemo torej stari pravopis.

S tem, da ne moremo slediti razvoju v mladostni dobi, izgubimo pač mnogo zanimivih podatkov za presojevanje njegovega značaja. A njegovo delo, logika njegovih teženj, osebno pa čini in izreki iz zasebnih krogov, storjenih v neopaženih trenutkih moške dobe, ki je zanj najimennitnejša, vse to nam podaja zadostne snovi, iz katere si moremo ustvariti dovolj značilno podobo njegove osebnosti.

Zaprašeni akti vseučiliškega arhiva na Dunaju prvi poročajo o našem rojaku. Pripovedujejo nam pa precej suhoparno, da je prišel 19 let star, 1475 poletu na Dunaj in se je dal vpisati kot „Georgius Slakana de Lewbaca“ med avstrijske deželane. Zakaj?

Po vseučiliških postavah iz leta 1366. so bili slušatelji razdeljeni na štiri skupine ali „narode“; ti so se ravnali po škofijah. Prvi so bili Avstrijci iz solnograške, brižinske, pásavske, briksenske, tridentske, rezenske, krške, sekovske, lavantinske, kurske, kiemzške, konstantske, augsburške, eichstädtske, strasburške in baselske škofije. Drugi so se imenovali Sasi in so prihajali iz moguntske, kolinske, trevirske, brémenske in magdeburške; sem so pa šteli tudi vse dijake iz škofij, ki so bile na severu in zapadu od Magdeburga. Tretji narod, slovanski, je obsegal Češko, Moravsko in Poljsko; četrti so bili Ogrji. A njim so bili pridruženi tudi latinski dijaki od onstran hribov (unacum transmontanis Latinis); to se pravi, dijaki latinskega obreda iz ozemlja onstran karpatskih gorá. Leta 1384. je pre naredil Albreht III. to razdelitev tako, da je pustil skupino Avstrijcev neizpremenjeno, a Slovane in Ogre je spojil v eno celoto; zato je pa ustvaril porenski „narod“ za vso zapadno Evropo (s Španijo vred) in Sasom je prištevai tudi dijake iz Anglije in Skandinavije. Taka je bila razdelitev, ko se je Slatkonja vpisal. Umevno je, da se je moral prijaviti k Avstrijcem.

S tem pa ni povedano, v katero fakulteto da je vstopil; tega niso zapisavali, ker je bilo v tedanjih razmerah mnogo važneje, da se je vedelo, kateri politični skupini ali „narodnosti“ dotičnik pripada. To so bili nazori tedanje srednjeveške, „mračnjaške“

¹⁾ Prim. Vondrákovo primerjalno slovnico slovansko, I., 423.

univerze nasproti naši razsvetljeni, novodobni, ki se vedno bolj nagiba k načelu, da imajo na dunajski univerzi le Nemci polno pravo do velikošolske izobrazbe.¹⁾

V onem času je bil učni red tak, da so se vpisovali novodošli dijaki, ki niso imeli še nobenega akademičnega dostojanstva, v artističko fakulteto, ki jo imenujemo sedaj modroslovno. Brezdvomno se je tudi Slatkonja ravnal po tej navadi. Dejstvo, da je bil 17. januarja l. 1477. predstavljen imenovani fakulteti kot bakalar,²⁾ to se pravi, kot član z najnižjim dostojanstvom, ki bi odgovarjalo po bistvu in obliki nekako našemu pojmu „abiturijent“, svedoči, da je res poslušal predavanja z artisti in da je prestal določene izpite. Vendar pa ne vemo, če si ni že kje drugodi, preden je prišel na Dunaj, pridobil nekaj temeljnega akademiškega znanja. Pridobljeni bakalarat je odprl šele dotičniku dveri v svetišče višjih fakultet: v bogoslovsko, zdravniško in pravoslovno. A Slatkonja skozi ta vrata ni hodil na Dunaju; od sedaj naprej ga ne omenjajo vseučiliški akti nič več. Morebiti je nadaljeval svoje študije na kaki drugi univerzi, a tega dosedaj še ni bilo dognati. Mogoče je tudi, da je postal duhovnik brez formalno dovršenih študij; kajti takrat je bilo možno dospeti do visokih služb, tudi če kdo ni imel naslova doktorja ali magistra.

Z letom 1477. pa ne utihnejo viri samo gledé Slatkonjevih velikošolskih študij, temveč tudi gledé njegovega bivanja na Dunaju sploh. Do leta 1495. nimamo niti enega poročila več o njem. Med tem časom je postal duhovnik, najbrže je kot tak služboval na Kranjskem, morebiti celo v Ljubljani. Z letom 1495. ga nahajamo že na cesarskem dvoru kot kapelana in kantorja, zaeno pa izvemo tudi, da je bil že takrat kanonik ljubljanske stolnice.

Službe dvornih kapelanov so bile ustanovljene za časa Babenberžanov; prvi po imenu znani du-

¹⁾ Ne morem si kaj, da ne bi na tem mestu opozoril na velezanimive, in sedaj, ko se bje boj za slovensko univerzo, tudi umestne in aktualne opazke, ki jih je leta 1850. pisal dr. Hasel v „Zeitschrift für die gesammte katholische Theologie“, II. (1851), str. 307. in nsl. Ondi obžaluje, da se je z novo organizacijo l. 1849. odpravila odredba predmarčne dobe, ki je porenski in saški „narod“ nadomestila s slovanskim in ilirsko-italijanskim. (Tedad je imela dunajska univerza torej avstrijsko-nemški, slovanski, ilirsko-italijanski in ogrski „narod“). V proroškem duhu pravi, da bi ta organizacija, kot vez med člani raznih fakultet le dobro uplivala — „und für das völkergliederige Oesterreich auch in der nächsten Zukunft schon sehr praktisch werden könnte, abgesehen davon, daß es an und für sich einer tüchtiger Ausbildung fähig ist.“ Navzlic dalekosežnemu obzorju in visokemu vidiku je bil ta mož — katoliški duhovnik!

²⁾ Beseda se izvaja iz francoskega „bas cavalier“, to je vitezov oproda, torej plemič najnižje vrste.

hovnik te vrste je *Aspinus*, ki je služil okoli leta 1117. pod Leopoldom III. Ko se je v teku več kot dveh stoletij bogoslužje tudi umetniško razvilo in pomnožilo, je bilo treba poskrbeti za dobro petie večšim možem. Za časa vojvode Albrehta II. se imenujejo prvokrat kantorji (t. j. pevci) v listini iz l. 1347., v kateri podeljuje papež Klemen VI. obiskovavcem dvorne kapele 40 dni odpustka. L. 1455. so pomnožili pevske osobe za štiri može, ki pa niso bili vedno le duhovniki, temveč tudi lajiki, osobito starejši vseučiliški dijaki. Polagoma so prešle pevske službe povečem na lajike. Že l. 1462. se imenujeta v cesarjevem dvorcu, v katerem so Dunajčanje oblegali Friderika III. (IV.), med duhovniki le dva kantorja. Tako je bilo tudi za časa, ko je Slatkonja služboval; njegov starejši tovariš je bil Janez Kerner. Te razmere se niso več premenile do ustanovitve dvornega glasbenega zbora, ki pomeni začetek popolnega lajiziranja cerkvene glasbe na cesarskem dvoru.

Kar se tiče ljubljanskega kanonikata Slatkonjevega, dosedaj nismo še poučeni, kdaj da ga je dobil; gotovo pa pred l. 1495.

Iz tega leta nam je ohranjenih več listin. Prva je dana v Wormsu 26. julija in je po vsebini „ekspektanca“, to se pravi zavezna obljuba cesarjeva, da bode dal Slatkonji prvo cerkveno službo, ki jo ima pravico oddajati; vsota dohodkov tega beneficija sme biti do 200 cekinov visoka. V tej ekspektani se imenuje naš rojak kapelan in kantor pri dvoru in kanonik ljubljanski.

Tri dni pozneje piše cesar Maks I. iz Wormsa, kjer je bival na državnem zboru, proštu in kapiteljnu ljubljanske stolnice, da naj dajo svojemu članu Slatkonji ves njemu pripadajoči delež od kapiteljskih dohodkov tudi tedaj, kedar potuje s cesarjem kot dvorni kaplan. V tem pismu se sklicuje cesar na prejšnje pismo v tej zadevi, ki je pa ostalo brezuspešno. Da poveča pritisk na kapitelj, piše 31. julija tudi še škofu Krištofu Ravberju, proseč ga za posredovanje. Če se kapitelj ne bo vdal, tako preti cesar, da ga bode kaznoval kot uporneža.

Razvidno je iz teh pisem, da je moral Slatkonja postati kanonik ljubljanski pred l. 1495.; kajti cesar toži škofu, da stolni kapitelj „od onega časa sem, odkar potuje Slatkonja kot kaplan v dvorni službi“ ž njim, temu ne daje več polnega deleža. To je sredi leta. Prvo pismo, ki ni imelo uspeha, je moralo torej biti pisano vsaj spomladi istega leta; a preden je cesar začel posredovati, je moralo preteči več mesecev. — Pravna stran te zadeve je precej zamotana. Kapitelj je izvajal: Član Slatkonja ne „drži rezidence“, torej mu ne gre ves delež. Cesar pa je menil, da ima on in ž njim vsi spremljajoči ga

pridvorniki povsod rezidenčno in domovno pravico. S temi nazori so imeli celó dunajski škofje mnogo opravila, preden so stvar gledé te točke z ozirom na dvorne kaplane uredili. Takrat pa še ni bila stvar razjasnjena. Najbrže se je ljubljanski kapitelj uklonil cesarjevim zahtevam in od tedaj je Slatkonja mirno vžival svoj kanonikat, katerega zaveznosti je dal opravljati po svojem zastopniku, ki ga je sam plačeval. Takih namestnikov ali vikarjev je imel Slatkonja čim dalje tem več, kot bomo pozneje izvedeli.

V ekspektanci od l. 1495. se sklicuje cesar na „velevažne, raznotere in zveste usluge“, ki mu jih je storil Slatkonja. S čim se je cesarju prikupil, pač ne vemo; vendar domnevamo, da so bila posebna zaupna in težavna naročila, ki mu jih je poveril. Mil značaj, posebna previdnost pri ustmenih obravnavah, mirna in pohlevna zdržnost ob razpravah načelnih vprašanj, prepričevalna pomirljivost so bile diplomatiške lastnosti, ki odsevajo iz njegovih nam še ohranjenih pisem. Te so ga tudi priporočale za taka poslanstva, po njih je postal cesarju neizogibno potreben.

Zato ga pa Maksimilijan I. ni pustil več iz svojega obližja. A bilo se mu je bati, da ostavi njegov kaplan slabo plačano pridvorno službo; kajti v cesarjevi blagajni je bilo stalno pomanjkanje denarnih sredstev. Izkušal je torej Slatkonjo odškodovati s tem, da mu je naklanjal izpraznjene župnije in druge cerkvene beneficije svojega patronata na Kranjskem. V tem oziru je cesar postopal po nazorih tedanjega časa, ki se z našimi današnjimi ne strinjajo, takrat pa so bili obče v navadi.

L. 1495. se je odpovedal Janez Bubaj, župnik v Dobu, svoji župniji na korist Mihaela Ižanca (Michaelis de Jig). Brž ko je cesar to izvedel, je dal Slatkonji ekspektanco na to župnijo, a Bubaju je pisal, da ne sprejme te odpovedi, dasi je bil vsled pritiska mnogih prosivcev v to privolil. Ker je pa župnik že sklenil, da se odpove, ga prosi, da naj to stori na korist osebe, ki že dolgo zvesto služi in je cesarju prijetna. Vendar Bubaj tej želji ni ustregel.

Na trdo gmotno podlago je dospel Slatkonja l. 1498., ko je Maksimilijan I. ustanovil dvorni pevski zbor, ali kot se še dandanes oficijelno imenuje, „dvorno glasbeno kapelo“. Prava ustanovna listina je dana 7. julija 1498 v Friburgu Brizgovskem; istotam je izdano že 13 dni pozneje tudi navodilo, kako je izvršiti to ustanovo. Iz tega poslednega akta izvemo, da so kot umetniška podlaga tega zbora bili vsprejeti: Jurij Slatkonja kot vodja, Bernard Meder in Ožbolt kot basista, Adam iz Lujka (Lüttich), Bernard iz Monsa, Matija iz Kremsa, Šimen iz Brucka ob Litavi, Janez iz Gmundena in Štefan iz Ybbsa kot sopranisti. O altistih in tenoristih ni govora; vendar

pa poudarja cesar kot poseben namen svoje ustanove „brabantsko diskantiranje“, to se pravi, izvajanje glasbotvorov zloženih v nizozemski kontrapunktiki.

V tej zadregi so morali pomagati petja večši dvorni kaplani ali pa nalašč za to najeti pevci, ne da bi bili stalno prideljeni pridvornemu osobstvu.

Slatkonja je dobil kot načelnik pevskega zbora na leto po 24 goldinarjev porenske veljave (ranjšev), prosto stanovanje, hrano, kurjavo in obleko. Oba basista sta imela po 16, a mladeniči ali dečki (sopranisti) po 12 goldinarjev ob prostem stanovanju, hrani, kurjavi in obleki. —

Ko je naš rojak postal „mojster pevcev“ (Singermeister), ga je ločil cesar iz duhovniškega zbora pridvorne kapele. Iz tega se dá posneti, kako slabo da je bila plačana služba dvornega kapelana; kajti načelništvo pevskega zbora je bilo zanj veliko boljše gmotnih dohodkov. — Kmalu je cesar spet pre naredil naslov; vsekako se imenuje Slatkonja že l. 1500. „kapelnik“ (Capellmeister), a nikdar več kaplan. Od meseca avgusta, l. 1513. nahajamo ga le še kot „višjega kapelnika“ (obrister Capellmeister), ker si je pridržal kot škof dunajski le še vrhovno vodstvo.

Glavna njegova zadača je bila od l. 1498. sem obistinitve in urejevanje nove ustanove. To je bilo sila težavno. Cesar je želel vzglednega pevskega zbora, kot jih je čul na Nizozemskem — a nedostajalo je potrebnih vsot. Kar je najel osobja, ni bilo vse porabno, nadomestovati ga je torej moral mnogokrat, bodisi s popolnoma neznanimi ljudmi ali pa s posamezniki pevskega zbora, ki se je bil razšel po smrti nadvojvode Žige Tirolskega (1496). Zbor tudi ni imel stalnega domovja; kajti cesar je bil večjidel na potu. Včasih je ostal dalj časa v istem mestu, osobito ob sestankih ali državnih zborih — in tedaj je poklical tudi svoje pevce k sebi: včasih celokupni zbor, včasih le en del, kot je ravno kazalo. Ostali pevci so morali živeti na cesarjeve stroške po gostilnah in čakati njegovega povelja v brezdelnosti. In to družbo je bilo Slatkonju zediniti, nadzorovati in jo umetniško izobraziti.

Neprestano je urejeval in prenavljal; stare pevce je izločeval, neporabne odslavljal, novince na poskušnjo vsprejemal, dečke, ki so glas menjali, preiskrboval, bodisi da jim je izprosil za odslov večje vsote ali pa proste študije. Pri tem je imel pa voditi tudi praktične vaje in izkušnje, določevati je moral, kateri glasbotvori se morajo peti kaj da je treba naprej vglasbiti in kakó — s kratka, naloga je bila velikanska in sitna, odgovornost ogromna, ker je bilo vse osredotočeno v njegovi roki.

Cesar mu je popolnoma zaupal. Še celo potem, ko je bil Slatkonja že škof, je poverjeval admini-

strativne stvari le njemu, večkrat celó v tajnih poveljih. Še cesarjev namestnik si je moral preskrbeti Slatkonjevo pobotnico, kadar je plačal kako vsoto za glasbeno kapelo.

Dasi je bil škof, je vendar opravljal svojo službo kot višji kapelnik vedno v resnici in vestno. Zato ga cesar tudi ni hotel odpustiti. Že l. 1515. se je trudil znani veliki in cesarju neizogibno potrebni diplomat, kardinal Matej Lang, škof krški, pozneje nadškof solnograški, da bi spravil s svojo vplivno besedo nekega Viljema Waldnerja na službeno mesto dvornega kapelnika, češ, da škof dunajski ne more več opravljati tega posla; a zaman.

Celo po smrti cesarjevi je bilo Slatkonjevo menenje odločilno za usodo glasbene kapele. Njegov predlog, kako je rešiti zamotano vprašanje glede glasbenega zbora, nam svedoči, da je bil dobrohoten, v tej zadevi natančno poučen, nepristranski mož silno širnega obzorja, a tudi previden in moder v svoji ekonomiji z ozirom na razpoložna sredstva. V svojem pismu z dné 16. novembra 1519., pisanem Maksu Transsylvanu, tajniku Karola V., prosi varstva za člane dvorne glasbene kapele in svetuje, da naj si jih cesar obveže in jih obdrži. Mnogo knezov da mu je že pisalo in ga prosilo, naj jim pošlje članov svojega zbora; a ker cesar ni še nobenega odpustil in ker tudi niso z denarjem odkupljeni ali odpravljeni, tega ni mogel storiti. Kapelno glasbeništvo so vzdrževali do sedaj le nižje-avstrijski stanovni na ta način, da so privoljevali od tedna do tedna v to potrebnih vsot. Njegovi trudoljubivosti se je posrečilo, da je ostala ta ustanova rajnega cesarja dosedaj še celotna. Navzlic temu pa so vendar odšli nekateri pevci v svojo domovino, drugi pa na tuje, da bi se lažje preživeli; a pripravljani so vsak hip spet združiti se, ako bi cesar hotel. Po stari navadi bi bilo razmeroma lahko vse oskrbeti, duhovnikom naj se dajo izpraznjeni cerkveni beneficiji, lajikom pa, osobito oženjenim, javne in državne službe. Posebno pozornost je imeti za dečke in mladeniče; tem naj se po stari navadi omogoči šolanje, da bodo cesarju hvaležni in si sami služili svoj kruh.

Zraven teh administrativnih teženj pa nikdar ni pozabil na umetniško stran. Da se je glasbeni zbor tako hitro povzpел do umetniške višine, da je zasluł po vsej Evropi in celo staroslavne nizozemske kapele prekašal, to je zasluga Slatkonjeva. Imenitni skladatelj Henrik Izaak je prišel na cesarski dvor po njegovem posredovanju že l. 1497. z izrečnim pogojem, da sklada za cesarsko duhovno kapelo. V enem slučaju je zveza Slatkonjeva z Izaakom za nas posebne važnosti, zato ker nam je ohranila en stihovtor našega rojaka, uglasben od dvornega skladatelja

za šesterglasni zbor. Latinsko besedilo na čast prečisti Devici slóve v zadnji kitici:

„Hoc tibi devota carmen Georgius arte
ordinat, Augusti Cantor Rectorque Capellae
Slatkonius praesul Petinensis, sedulus omni
se in tua commendat studio, pia gaudia, mater;
praecipuum tamen est illi, quo assumpta fuisti,
quo tu pulchra ut luna micat, electa es ut sol

to se pravi: „To pesem v pobožni umetnosti ustvarja tebi, preblaga mati, Jurij Slatkonja, škof Pičenski, kantor in reditelj cesarskega zbora, vtoplajoč se marljivo v veselje tvojih praznikov; posebno pa mu je pri srcu oni dan, ko si bila vzeta v nebo, kjer se svetiš v lepoti lunini in si izbrana kot solnce.“ Bržkone je pesnik zaeno tudi napev ustvaril, katerega je Izaak šesterglasno in kontrapunktično postavil; kajti v izvirnem rokopisu stoji pri tej skladbi beležka: „Isaac Constantiae posuit“, t. j. Izaak (to pesem) v Konstanciji večglasno obdelal: ta pomen ima v glasbeni frazeologiji tedanjega časa latinski izraz „ponere“.

Ko je bil l. 1515. Izaak prestavljen v Florencijo, ga je nadomestil cesar, spet po nasvetu Slatkonjevem, s Švicarjem Ludovikom Senflnom. Tudi ta je skladal po navodilu našega rojaka, ki je vplival na umetniški razvitek tega Izaakovega učenca.

Pod vodstvom Slatkonjevim razvil je dalje Pavel Hofhaimer svojo skladateljsko nadarjenost, pred vsem pa svojo nečuvveno tehniško spretnost v orgljanju. — Tako bi mogli naštevati brezkončne vrste mož in mladeničev, ki so ustanovili pod načelnštvom rojenega Slovenca častni glas umetniškega cesarskega zavoda.

To je cesar sam očitno pripoznal s tem, da ga je postavil na častno mesto v svojem „triumfalnem izprevodu“ in mu dal pripisati nastopne stihe:

„Nach rechter Art und Concordantz,
auch Simphoney und Ordinantz,
Junctur und mancher Melodey
hab Ich gemerth die Cantorey;
doch nicht allain aus mein bedacht,
der Kaiser mich dartzue hat bracht.“

To slóve v prostem prevodu: Na pravi način sem razvil pevski zbor s tem, da sem gojil soglasje, mnogoglasje, okraske ter zvezane glaske in da sem pridodal zanj marsikater napev; ¹⁾ a ne samo po svojem stremljenju; cesar me je pripravil do tega.“

¹⁾ Izrazi v nemškem izvirniku so tehnični: Concordanz = consonantio (soglasje); Simphoney = concertus (mnogoglasje, ubranost več glasov); Ordinantz = ordinatio (okraske in oklepševalne pritikle, obstoječe iz postranskih not); Junctur = iunctio, coniunctio ali tudi ligatura (zveza dveh ali več glask nad enim samim glasom); Melodey = melodia (v tem času: napev); ta je bil navadno pisan za višji moški glas, in se je

V teh stihih našteva cesar vsa tehnična sredstva, s katerimi je njegov kapelnik povzdignil petje na dvoru; potrjuje, da je glasbotvoren pomnožil z mnogimi napevi, ter priznava, da ga je sam pač izpodbudil in da ga je napotil do tega, — osebno z ustanovitvijo dvorne glasbene kapele, — a da je vendarle Slatkonja tudi že sam stremil po tem ter samostojno reševal svojo zadačo.

V tem delovanju je v pretežni meri tudi njegova kulturnozgodovinska pomenljivost, ne le za cesarski dvor in za Dunaj, tudi ne samo za Avstrijo, temveč za vse dežele zapadne kulture, izvzemši morebiti Italijo. —

Gledé na svojo osebo je bil Slatkonja realist po nazorih svojega časa, kedar se

IZ TRIUMFALNEGA SPREVODA CESARJA MAKSIMILIJANA I.: ŠKOF SLATKONJA (ZADAJ) IN NJEGOV ZBOR

je šlo za ohranitev in izboljšanje njegovih gmotnih razmer. A pripomniti je takoj, da je imel pri tem vedno tudi višje namene: podpiral in gojil je umetnost in vedo tudi kot zasebnik.

Njegov pokrovitelj in mecén, cesar Maksimilijan, ga je podpiral in mu omogočil kumulacijo ali združenje cerkvenih služb v takem številu, ki še v onem času ni bilo navadno.

L. 1499. mu je podelil župnijo Dobrnič, ne da bi mu bil odvzel ljubljanski kanonikat ali dvorno imenoval „ténor“, t. j. pravo jedro ali vsebina skladbe. Od tod navada, da imenujemo ta glas še dandanes tenór. — V teh stihih je dokaz, da je Slatkonja res vglasboval cerkvena besedila.

kapelnštvo. V ravnoistem letu ga je prezentiral oglejskemu patriarhu, kardinalu Grimaniju, za prošta novomeškega in za župnika s to proštijo spojene fare šentrupertske na Dolenjskem. Potrditev je bila izdana v Ogleju šele 23. julija l. 1500. Postal je torej po spričevanju nekdanjih oglejskih, sedaj pa v Vidmu hranjenih škofijskih aktov (Izv. muz. dr., III, 62.), mnogo preje novomeški prošta, nego pripoveduje Valvasor (XI., 482.) Tedaj je dobil tudi svoj grb od cesarja, na desno obrnjenega zlatega konja na belem ščitu ali polju. Ta grb je ohranil kot osebno in govoreče znamenje tudi pozneje, dokler je živel. Nahajamo ga na korarskih stolih ali klopeh pri sv. Štefanu na Dunaju, na njegovem nagrobnem spomeniku, na sliki, predočujoči smrt Matere božje, o kateri izpregovorimo pozneje še podrobnejše, in na njegovih uradnih in zasebnih pečatih.

Leto pozneje (1501) je umrl pičenski škof Jurij Maninger. Ta mala škofija je veljala prejšnje čase za kranjsko ozemlje, dasi leži v sredi Istrskega poluostrova, malo proti jugovzhodu od Pazina. Še Valvasor piše o Pičenu (XI. 30 nasl.), omenja revne hiše, slabo škofovo rezidenco in pičle njegove dohodke; vendar pa izrečno poudarja, da se prišteva Istri.

Najbrže je cesar takoj po Maningerjevi smrti določil Slatkonjo za to škofijo. Vendar se mi vidi, da ga pred letom 1505. ni prezentiral. Kajti l. 1503. je postal naš rojak tudi prošta ljubljanski in bržkone tudi župnik žužemberški; kajti 14. aprila 1504 mu je dal cesar novo ekspektanco na župnijo Trebnje; tu ga imenuje župnika žužemberškega, ne pa še (izvoljenega) škofa pičenskega. Tudi v vatikanskem arhivu ni o tem imenovanju nobene beležke¹⁾ in v listinah l. 1513. se izrečno poudarja, da je novoimenovani dunajski škof izvoljeni pičenski nadpastir Slatkonja, da pa o tej izvolitvi svoj čas niso izgotovili nikakršnega pisma (litteris Apostolicis super

¹⁾ Dolžnost mi je, da se tu s pristržno hvaležnostjo spominjam ogromnega dela, ki sta ga drage volje prevzela v prilog mojim preiskavam o Slatkonju g. dvorni svetnik dr. L. Pastor, predstojnik zavoda „Istituto Austriaco di studii storici“ v Rimu, in po njegovem navodilu ondodni g. knjižničar, dr. Josip Pogatscher, pregledavši listine angelskograjskega, lateranskega in konzistorialnega arhiva, računske knjige apostolske kamore in Gerampijeve zapisnike vatikanskega arhiva.

provisione et praefectione huiusmodi non confectis...) Če se spomnimo, da je papež Nikolaj V. v posebni buli z dné 18. avgusta leta 1447. podelil cesarju Frideriku III. (IV) poseben privileg, da sme imenovati škofo za Trst, Briksen, Krško, Chur, in Pičen, postane nam to dejstvo ložje razumljivo. Umevno je, da smo se glede tega časa silno motili in da tudi najimenitnejši zgodovinarji, kot Ughelli, Cappelletti in Eubel prinašajo napačne podatke.

Gotovo je pa, da je bil Slatkonja 23. marca 1506 že izvoljen škof pičenski. Vstopil je namreč takrat v duhovno bratovščino avguštinskih korarjev v Klosterneuburgu; vsprejemna listina se je ohranila in nam jamči, da ga imamo vsaj od prve tretjine imenovanega leta sem smatrati izvoljenim škofom: tam ima pridevek „electus Petinensis“.

Kot tak je pa le po svojih namestnikih upravljal škofijo v Istri in do l. 1513. tudi ni bil posvečen.

Še l. 1506. mu je podelil cesar župnijo svetega Petra v Ložu; od tega časa sem je bil z ribniškim naddijakonom Lenartom Würfelnom večkrat v prepiru zaradi cerkvenopravnih posameznosti, ki pa niso imele tolikega pomena, da bi bile zanimale širše kroge in višje oblasti.

Med letom 1506. in 1513. je dobil še beneficij pri oltarju sv. Jurja v ljubljanski stolnici in pa župnijo sv. Martina v Moravčah. Združil je torej, vsaj začasno, v svoji roki enajst beneficijev. Žal, da se ne da dognati, kdaj da jih je spet opustil. Vsekako je domnevati, da je oddajal osobito takrat posamezne župnije, kadar je dosegel kak boljši beneficij. To tem bolj, ker so bile vse službe kano nično obvezne in je torej moral imeti Slatkonja povsodi svoje namestnike. Od vseh teh služb torej tudi ni imel ogromnih prihodkov, ker je moral plačevati svoje namestnike in upravitelje. Nekaj teh beneficijev mu je pustil papež Leo X. izrecno tudi tedaj, ko je postal škof dunajski.

Tu je imel naš rojak, kmalu ko je bil pričel svoje delovanje, zelo važno vlogo in je bil vpliven mož. V stvareh tičočih se glasbe je veljal za prvega strokovnjaka in merodanjega veščaka, to pa ne le pri glasbenikih, temveč tudi pri kritičnih humanistih, med katerimi je bilo jako domišljavih ljudi, ki jih ni bilo z lepa zadovoljiti. A ravno ti poslednji so se v gostih kôpah drenjali okoli njega, dasi je bil on katoliški škof in prepričan duhovnik, kar humanistom ni posebno prijalo. On sam nikakor ni bil okostenel konservativec, temveč naprednjak v vsakem oziru — le da se izpoznane resnice in katoliške dogme, istotako tudi oblik katoliškega bogoslužja nikdar in nikjer ni dotaknil. Spajal je tedaj moderno smer v vedi in umetnosti, ostal pa je pri tem zvest in prepričan katoliški škof in duhovnik.

Krog njegovih znancev in prijateljev je naraščal od dné do dné. Kolikor so nam znana imena, smemo pač reči, da je to bila zares izbrana družba najimenitnejših mož tedanjega časa. Kajti Slatkonja ni bil le izvrsten glasbenik, temveč tudi učenjak in pesnik. Na Dunaju je bila do l. 1509. družba učenih mož „Literaria sodalitas Danubiana“; večina humanistov iz Slatkonjevega kroga je bila pri tej družbi, tako, da se sme reči, da je bil tudi dvorni kapelnik vsaj posredno v zvezi z njo. V zapisnikih družbenih pač ne najdemo njegovega imena; a vemo pa tudi, da ti zapisniki niso popolni. To je pa stranska stvar. Gotovo je, da so imeli vsi ti možje ideale — morebiti preporne vsebine —; stremili so pa vendarle za vzvišenim ciljem, ki je ostal tudi še po smrti Konrada Pickelna († 1508), to je: po razpadu podonavske učene družbe. V stremljenju po tem cilju so se našli Slatkonja in prijatelji njegovi. Da so se učenjaki oklepali posebno našega rojaka, to dejstvo nam dovoljuje sklep, da ga ni smatrati le kot glasbenega umetnika in učenjaka, ampak tudi kot nositelja javnega znaka za dôbo, ki si je postavila daleč svoj cilj in z vsemi silami delala na to, da ga tudi doseže.

Možje, s katerimi je bil Slatkonja v zvezi, so bili n. pr. Peter Bonomo, škof tržaški, pozneje cesarski namestnik; ta je bil izza mladih let z njim v zvezi, kot sam spričuje v nekem pismu; še kot dvorni kaplan in bržkone tudi pred ga je Slatkonja podpiral. Z Jakobom de Bannissis, pesnikom, zgodovinarjem in tajnim svétnikom cesarjevim ga je vezala tesna vez prijateljstva. Janez Cuspinian, sloveči dunajski zdravnik, zgodovino pisec, diplomat in vrhovni nadzornik vseučiliški ga silno spoštljivo omenja. Janez Krachenberger (ali s polatinjenim imenom Pierius Gracchus), cesarjev protonator in zadnji predsednik podonavske učene družbe, Jakob Spiegel (s pogrčenim imenom Isoptros), profesor vseučiliški in tajnik cesarjev, Konrad Pickel (s pogrčenim imenom Celtes), najslovitejši humanist na Dunaju, Janez Stabius, zgodovino pisec cesarjev in Marka Treitz=Saurwein, pesnik in genealog Maksimilijanov so bili z našim rojakom v neprekinjeni zvezi. Ona vrsta imenitnih mož, osobito učenjakov in profesorjev dunajskega vseučilišča, ki se le mimogrede omenja v starih rokopisih in tiskanih knjigah, je pa nepregledna. Najslovitejši so med temi Janez Stomius, Fantin Memmus, Rihard Sbrullius, Filip Gundelius, Vladislav Suntheim, Benedikt Chelidonium, Jurij Tannstetter (polatinjen Collimitius), Henrik Finck, Erazem Lapícida i. dr. več. Nekateri so mu celó poklanjali svoje literarne proizvode, ali pa so ga prosili pospeševanja. Imenitni Švicar, Joahim

Vadian je prišel dvakrat po pomoč. Leta 1514. je izdal pesem o sv. Galu; v predgovoru je prosil škofa, da naj stilhe presodi in jih cesrju priporoči. Leto pozneje je imel pred cesarjem govor po naročilu dunajske univerze; ta govor je dal tiskati in ga je poklonil škofu s posebno dedikacijo. Pesem je tiskana v knjižici: „Isocrates de regno gubernando“ (1514), govor je prišel na svetlo v posebni knjižici (1515).

V prvonavedenem tiskopisu je priobčeno tudi pismo že zgoraj omenjenega Jakoba Spiegelna, v katerem pohvalno omenja veliko množino dobrih priročnih knjig v posesti škofa Slatkonje, ki jih jemlje celó s seboj na pot. Te zbirke omenja tudi pristni zapuščinski inventar po našem rojaku.

Zdravnik in profesor medicine, Martin Steinpays, je dal natisniti nekak kažipot skozi vedo tedanjega zdravilstva: „Liber de modo studendi seu legendi in medicina“. V predgovoru, v katerem poklanja to delo škofu, pripoveduje, da je videl njegov prihod na Dunaj po izvolitvi za škofa in da se je zelo zveselil, ker je spoznal v njem i nekdanjega součenca i rojaka svojega ranjkega očeta. Ta kažipot je moral biti spisan l. 1514., a dosedaj poznam le poznejšo izdajo iz l. 1520. —

Profesor Andrej Perlachius, doma iz Svičine pri Mariboru,¹⁾ torej slovenski Štajerc, je poklonil Slatkonju svoj „Almanach nouum super anno Christi salvatoris nostri“ 1518 — t. j. astronomičen koledar z ozirom na dunajski meridian. V predgovoru trdi, da Slatkonja slovi kot dober matematik in kot pokrovitelj te vede ter da se tudi sam resno bavi z astronomijo v prostih urah.

Morebiti ne bomo napačno sodili, če rečemo, da se je rad oziral na svoje ožje rojake. Vsekako ni smatrati za slep slučaj, če se Steinpays sklicuje na rojaštvo svojega očeta, da mu Perlah poklanja svoje takrat imenitno delo in pa da najdemo pri njem kot kancelarja Avguština Tyfferna²⁾, Slovenca iz Laškega na Štajerskem, moža, ki ima za nas več veleznanimivih strani. On je prvi in najzanesljivejši zbiralec rimskih napisov (dvorna knjižnica ima njegove, lastnoročno pisane knjige o tej tvarini); osobito kar se tiče napisov v Istri in Dalmaciji, nam je ohranil take, ki so se zdavna že pogubili. Bil je tudi sošolec Krištofa Ravberja, pozneje škofa ljubljanskega; deset let je bil z njim v Padovi na vseučilišču, potem pa njegov spremljevalec na potovanju, tajnik in stavbenik. Ljubljanska škofija je po njegovih načrtih

zidana in Gornji grad je prezidan po njegovih podatkih. — Zakaj si je vzel Slatkonja tega mnogostroko izobraženega moža za tajnika, bode lahko umevno, če povemo, da je tudi on sezidal škofijo na Dunaju. O tem pozneje.

Seveda da so se tudi drugi trudili priti v službo k slovečemu možu na Dunaj. Neki Tranquillus Parthenius (Mirko Djevojčič) iz Dubrovnika piše l. 1517. Vadianu na Dunaj, proseč ga, da naj mu dobi pri Slatkonju kako službo, češ, da on in pa Collimitius (Tannstetter) mnogo premoreta pri njem. Ta prošnja je ostala brzkone brezuspešna.

Te zveze in ta ugled si je ustvaril naš rojak pred letom 1513. Tedaj pa se začanja zanj doba vrhunca z izvolitvijo za škofa dunajskega.

Ta škofija je bila ustanovljena l. 1469., pa ni imela sreče s svojimi višjimi pastirji. Prvi škof, Lev pl. Spaur, je bil imenovan l. 1471., a vsled odpora pásavskega škofa, iz čigar ozemlja se je izločila dunajska škofija, niti ni mogel zasesti svoje stolice ter je umrl, bolan na umu, l. 1479. Za časa tega vladikovanja ga tudi ni bilo na Dunaju. Šele na jesen leta 1480. je bilo mogoče razglasiti ustanovno bulo. Sedem škofov je sledilo drug drugemu — a vsi so bili le upravitelji. Večidel so prihajali iz ogrskih vladikov: iz Ostrogona, Jagra, Vesprima in Raba. Po smrti zadnjega upravitelja, Frana Bakacsa, ki je vodil škofijo odsoten z Dunaja od l. 1504. do 1509., je bila stolica le štiri leta izpraznjena.

Leta 1513. je prezentiral cesar Maksimilijan s pismom od 1. marca svojega kapelnika tedanjemu papežu Levu X. za škofa. A šele 12. avgusta je bil v Rimu prekoniziran. Nič manj kot 12 tozadevnih listin je bilo pisanih v Rimu. Papež ga imenuje škofom, sporoča to imenovanje vernikom v Pičanu in na Dunaju, potem duhovenstvu in kapiteljnu, ga priporoča cesarju, patrijarhu oglejskemu in nadškofu solnograškemu.

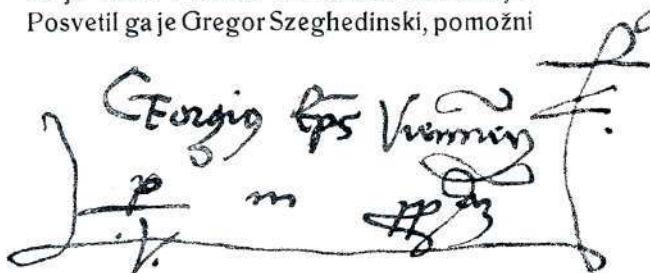
Slatkonja je bil tedaj s cesarjem v Inomostu; odtod se je dvignil 4. septembra in odpotoval na Dunaj. Nenavaden slučaj se je pripetil pri tem imenovanju tudi gledé pristojbin, kajti apostolska kamora je oprostila novoimenovanega škofa vsakatero pristojbine. Razen tega pa mu je privolil papež v posebni listini izrecno mnogobrojno kumulacijo ali združenje cerkvenih beneficijev. Škofijo pičensko je združil z dunajsko za toliko časa, dokler bo Slatkonja živel; pustil mu je tudi ljubljansko in novomeško proštijo, župnijo v Moravčah in kaplanijo pri oltarju sv. Jurija v ljubljanski stolnici, vendar pod izrecnim pogojem, da dušno pastirstvo ne smé trpeti tam, kjer je s cerkveno službo zvezano. Slatkonja je torej moral imeti povsod namestnike. Vse te službe vkup pa niso nesle nad sto cekinov, in od teh je moral

¹⁾ Prim. tudi F. Kaučičev spis o imenitnih Slovencih v „Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko“, letn. IX.

²⁾ O tem možu prim. tudi Mommsen, Corpus inscript. lat., III/1 (1873), str. 478 nsl. — Potem F. Kaučičev podlistek v „Politik“, 5. aprila 1905.

vzdržavati tudi svoje vikarje. V isti listini papež tudi utemeljuje ta ukrep s tem, da je dunajska škofija silno slabo dotirana. Škofu ob teh pičlih prihodkih ni bilo mogoče živeti svojemu stanu primerno; zato mu je bilo treba kakega priboljška. Najbrže je bila slaba dotacija tudi vzrok temu, da se pred Slatkonjem noben škof ni upal bivati na Dunaju, in da so ravno zaradi tega imeli pred njim same upravitelje. Na ta način pa je papež kolikortoliko odpravil nedostatke in dunajska vladikovanja je dobila v osebi rojenega Slovence svojega prvega pravega nadpastirja.

Cesar je posvečenje tega svojega varovanca odredil za 13. dan meseca novembra leta 1513. in razposlal mnogo povabil k tej svečanosti. V povečanje prazničnosti je spojil konsekracijo s prenosom zemskih ostankov svojega očeta Friderika III. iz začasnega groba v novo rakev. Ta umotvor hrani v svojih reliefih tudi prigodek iz kranjske zgodovine: ustanovljenje ljubljanske škofije. Ker je bil 13. november nedelja, je prišlo sila mnogo ljudstva, lajkov in duhovnikov, meščanov in plemičev; nekaj že zaradi prisotnosti cesarjeve, nekaj zaradi nenavadnega opravila; kajti Slatkonjeva konsekracija je bila prva, ki se je vršila v cerkvi sv. Štefana na Dunaju. Posvetil ga je Gregor Szeghedinski, pomožni

Georgius eps Vindobonensis

SLATKONJEV PODPIS

škof rabskega vladike ob asistenci pomožnega škofa pásavskega in pa opata melškega. Takoj po konsekraciji je sledila intronizacija.

Svečanostni glasovi so kmalu razdoneli. Za njimi je hitro sledilo škripanje neizogibnih zahtev. Vse, kar je bilo treba urediti, določiti, izvršiti, dognati — vse je čakalo prvega pravega škofa, vse je bilo našemu rojaku v zadošč.

Ker se je dunajska škofija razvila iz prejšnje proštije, je dobivala tudi svoje dohodke od njenih ustanov in posestev. In to ni bilo mnogo; kajti vsa škofija je obsegala le 17 župnij. A tudi to ni bilo vse v redu. Stolni kapitelj se ni brigal za škofove dohodke, temveč je pazil le na svoj delež. Škofje-upravitelji pa so dajali njive in posestva v najem, bodisi zasebnikom ali pa tudi cesarju; tako niso imeli skrbi in sitnosti, pač pa so dobili enakomerno izgovorjeno najemnino v gotovini. V proštijem posloju je stanoval prošt, dasi je bilo že l. 1469.

določeno za škofijo, dočim so morali upravitelji vladikovine stanovati zunaj mesta na pristavi, kadar so prišli v svojo stolico. Kapitelj se v 33 letni dobi ni še navadil novega razmerja, smatral se je eksemptnim in se držal starih pravic. Za pravne razmere med škofom in med univerzo se poprej nihče ni pobrigal — vse, res vse in najkočljivejše stvari so čakale rešitve po Slatkonju.

Lotil se je z vnemo trdega dela. Kot se vidi, je začel z urejevanjem posestnih stvari. Že 12. aprila 1514 je dobil cesarjev namestnik Lovro Saurer povelje, da naj takoj da izprazniti škofijski grad v Št. Vidu pri Dunaju in ga vrne škofiji. Gozdar Volbenk Kalenperger je gospodaril tam, ker mu je bil cesar svoj čas to posestvo zastavil. Bržkone pa to ni bil edini slučaj, ki je silil škofa zahtevati povrnitev.

Cesar se je oziral na svojega vrhovnega kapelnika kolikor in kjer je mogel. Že 17. avgusta 1514 mu je zapisal za vsako leto po 60 vreč soli, brezplačnih in mitnine prostih, kot priznanje za njegove zasluge („vmb seines verdienens willen“). Dva dni pozneje mu je spet odpustil carino in mitnino za štiri tovore sukna, od Bolcana na Tirolskem po Inu in po Donavi do Dunaja. — Iz listine, pisane pet dni pozneje (24. avgusta 1514) pa izvemo, da je Slatkonja prilično tudi zalagal pevski zbor; cesar namreč naroča nadzorniku solnice v Gmundenu, da naj vrne dunajskemu škofu 150 gl. poreske veljave, katere je bil posodil za vzdrževanje pevskega zbora. Z denarjem je imel cesarski kapelnik večkrat velike težave, kajti v Maksimilijanovi blagajni je bila često suša. Leta 1515. je dobil povelje napotiti se s pevskim zborom v Inomost — a denarja poslali so pozabili. Ker sam ni imel toliko razpoložnine, si je moral izposoditi od nekega Konrada Halbschierja 300 gld., katere mu je cesar ukazal izplačati iz deželnodavčne blagajne (10. maja 1515).

Zadeve te vrste so pa bile manjšega pomena. Važnejša vprašanja je bilo rešiti glede škofovske rezidence. Slatkonja je hotel stanovati v mestu pri svoji stolnici, to pa ne le iz praktičnih nagibov, temveč tudi zato, da uravna za vedno pravno stran te zadeve. Kmalu po svoji intronizaciji je dal staro proštijo, namenjeno za dvorec dunajskim škofom, izprazniti, do tal podreti in je na istem mestu sezidal popolnoma novo škofijo, katera je bila ljubljanski po načrtu zeló podobna, le da je bila mnogo večja.

To dejstvo nas ne more presenetiti, ker vemo, da je bil Tyffernus, stavbenik ljubljanskega škofijskega dvorca, njegov kancelar, ki je brezdvomno vplival na nov načrt. Da je Slatkonja sezidal dunajsko škofijo, izvemo iz listine, s katero je l. 1521. ustanovil obletnico po sebi. Ondi pravi: „Als wir das new bischofflich Palaci, hie In vunserrn house an

dem freithof Sanndt Steffans Thumbkirchen ligenndt von grundt auf, wie das yetzo steet, mit vunferm mercklichen darlegen vnd Cossten von newem vunder vnd In demselben Bischofflichen pal-laci Funff Qhramerläden erpawen, zuerichten und machen lassen...“ Te prodajalnice so se dajale v najem, in najemščina se je porabila za obletnico. Sezidana je bila ta stavba v letih 1514. do 1517; vsekako so meseca novembra naposled imenovanega leta delali žlebove ob strehi. Cesar je podaril v to kot prispevek („zu ainer pawsteuer“), 6 stotov bakra, katerega je dobavil neki Koloman Zaylensteiner na njegov zasebni račun, kajti plačilna nakaznica je naslovljena na Fuggerjevo banko, ne na državno ali deželno upravnništvo. Razen tega je pa posodila deželna blagajna škofu še 100 gl. v gotovini — nedvomno na željo cesarjevo; kajti 7. septembra 1518 veli Maksimilijan svojemu namestniku, da naj Lovru Saurerju vračuni onih 100 gl., katere je svoj čas škofu posodil, to se pravi torej, da gre ta svota za izdajo in da se ne povrne.

Temeljno zidovje one škofije, ki jo je postavil naš rojak, stoji še dandanes, a notranjščina je prezidana. Leta 1579. je stanovanje malo razširil škof Neubeck; bistveno pa se je prezidal ves двореc l. 1616. Takrat so obzidali pred prosto stoječi obrambeni stolp z gmotno pomočjo cesarja Ferdinanda II., ki je podaril za to 100 000 tolarjev in so tudi razširili poslopje, prizidavši mu zadej nov del. Notranje prostornosti sta pretvorila škofa Wolfrath (1638) in pa grof Breuner (1641). Današnja obliko, osobito na pročelju proti sedanjemu glavnemu vhodu, sedanje okraske, itd. je dobila palača pod nadškofom grofom Žigo Kollonitschem l. 1738.; od tedaj se ni več prezidavala. Stransko pročelje, vzporedno s severno platjo svetoštetanske katedrale pa je ohranilo mnogo svojega pristnega značaja; stranska vrata so ista, kot jih je Slatkonja napravil, kapelica na istem mestu, kot je stala za časa prvotne škofije, in vsa stavbinska črta na tej strani je danes ravno tista, kot jo nahajamo v načrtih od l. 1547. sèm.

(Dalje.)

V trpljenja šoli.

Zložil Ant. Medved.

O nastanku in namenu zemeljskih stvari živečih govorilo in pisalo mnogo je duhov mislečih.

Danes kot pred tisoč leti svet si beli trdo glavo, kaj in komu je verjeti, kdo med njimi sodi pravo.

Glasna orijo vprašanja: Kje se dviga šola tista, kjer resnica se oznanja nepokvarjena in čista?

Sad najglobljega spoznanja, ki razum uklanja volji, danes kot pred tisoč leti kje zori? — V trpljenja šoli.

Neumen kes.

Zložil Anton Medved.

V življenju uro marsiktero globoko sem se pokesal, da sem visokim svojim upom tako brezmejno veroval.

Neumnik! Hvalim naj usodo, da bil sem srečen enkrat vsaj! Kaj je brez upanja življenje, in upanje brez vere — kaj?!

Jurij pl. Slatkonja.

Spisal dr. Josip Mantuani.

(Dalje.)

Zaeno s temi podjetji v prilog svojemu stanu primernega življenja je začel vladika tudi urejevati razmere na korist svojemu moralnemu ugledu. V prvi vrsti je hotel utrditi svojo škofovsko jurisdikcijo, ne le zase, temuč tudi za vse naslednike.

A tu je naletel na zelo zamutane stvari. Prvi povod je bil, da je zahteval svojo pravico pri izpolnitvi oporok po svojih kanonikih. Takrat sta po smrti kanonika škof, bodisi sam ali po svojem namestniku, in eden izmed stolnih kanonikov zapečatila zapuščino po inventarizaciji in vsak je imel paziti, da se imetje natančno po volji umrlega razdeli. Oba dela, škof in kapitelj, sta dobivala od zapuščine kanočni delež (portio canonica).

Ko je škof to zahteval, se je uprl kapitelj, češ, da je v vsakem oziru eksempten, in da se te pravice, ki so bile kapiteljnu podeljene ob njegovi ustanovitvi, niso preklicale tedaj, ko je bila ustanovljena škofija.

Temu se je pridružila še druga točka in je vso stvar le bolj zamotala. Mnogi izmed kanonikov so bili tudi profesorji na univerzi. Kot taki so pa bili podrejeni edino le rektorju, in to v vsaki zadevi in vsakem pogledu. Izvrševanje poslednje volje svojih članov je imela univerza, inventarizacijo in pečatenje zapuščine je delal rektor ali pa njegov poverjenik in pa kapitelj, če je bil rajnik tudi kanonik. Kanočni delež, ki bi pripadal škofu, je dobival rektor.

Slatkonja je pri tem vprašanju nehoté prišel tudi z univerzo navskriž in bojevati se mu je bilo na dve strani.

Nedvomno je, da je najprej ustmeno obravnaval, a ni imel uspeha. Potem se je pa pismeno pritožil pri cesarju. V tej pritožbi izvaja, da mu je bila njegova škofija podeljena z vsemi častmi, pravicami, dostojanstvi in oblastmi. Dolžan je torej, če hoče biti zveličan, voditi svoje podanike in svojo duhovščino ter si ne sme dati prikrajšavati svoje oblasti. Kanoniki in kapitelj pa si prilaščajo posebne oblasti, katerih nimajo niti od cesarja niti od papeževe stolice. Kadar umre kak kanonik, zapečatijo njegovo imetje in razpolagajo ž njim, ne zmenéči se za svojega škofa. Vendar se pa njemu ni nič povedalo, da imajo kake posebne pravice in o kaki eksempciji mu niso pokazali nobene listine. Pač pa je vsak kanonik njemu pokorščino dolžan po cerkvenem pravu in po cesar-

ski prezentaciji. Cesar sam prezentira kanonika škofu, da ga investira in inštalira, kadar je imenovan; in tedaj njemu kot ordinariju prisegajo pokorščino. Ker jo tako često prelamljajo, pravi dalje, bi jih mogel cerkveno kaznovati; vendar pa jim je še prizanašal do prihoda cesarjevega, da še prej njemu potoži svoje težave in ga prosi pomoči.

Da bi imela rektor in univerza nad duhovništvom sodno pravico, tega tudi ne sme dopuščati; kajti ko bi se te stvari mirno razvijale, bi si duhovni in kanoniki vedno več upali in prepozno bi se razodela oškodba na pravicah in oblasti, ki bi jo imeli poleg njega tudi vsi njegovi nasledniki in škofija sama.

To je jasna in logična argumentacija.

A tedajne razmere niso bile jasne in posvetni vpliv javnih in zasebnih mogotcev ni bil vedno logičen. Iz cerkvenih in državnih privilegijev so izvajali posledice in pravice, ki z drugimi niso soglašale. Tako je bilo tudi v tem slučaju.

Na pritožbo škofovo je pozvala vlada stolni kapitelj, da mora biti svojemu ordinariju pokoren in da se mora njegovim naredbam, potrditvam in inštalacijam vdati, ne da bi se kdo dotikal kapiteljskih pravic. Ta vladna odredba je posredovala med strankama in jih je hotela napotiti do sporazumljenja.

A kapitelj do tedaj še ni bil spoznal škofovske oblasti, je odvrnil v protivlogi, sklicuje se na privilegije, podeljene mu od vojvodov in od svete stolice, na predpravice in eksempcije, ki niso bile odpravljene ob ustanovitvi škofije, pač pa potrjene od papeža Pavla II. leta 1469., da škof nima nikakršne prave oblasti nad njim kot eksemptnim kapiteljnom; vendar bode navzlic temu škofu izkazoval dolžno pokorščino.

Jasno je kot beli dan, da je ta interpretacija bila zelo stranska. Da rimska stolica ni mogla ustanoviti škofije in dati škofu vse oblasti, zaeno pa jo tudi omejiti s potrditvijo vseh pravic, ki jih je imel prej stari kolegijatni kapitelj, to je umevno. In da je imel Slatkonja s svojega stališča in z ozirom na svoje kanonike prav, ni dvomno. Navzlic dani obljubi je hodil kapitelj svojo pot. Spoznavši, da pri posvetni oblasti ničesar ne doseže, je poslal škof svojo pritožbo v Rim. Ponovil je, kar je že v svoji vlogi na cesarja rekel, zaeno pa je tudi opozoril, da bule Inocenca VI., Urbana V. in Pavla II. samo ta sklep

dopuščajo, da je kapitelj sedaj podrejen jurisdikciji škofovi, ki je stopil na proštovo mesto; škof, da je pač neposredno podrejen apostolskemu sedežu, ne pa kanoniki in kaplanje; iz prejšnje kolegijatne cerkve je postala stolnica, kanoniki niso več kolegijatni, temuč stolni.

V Rimu so to stvar resneje premišljali. Informacije so zahtevali od škofa in od univerze. Sedaj pa se je pričela še večja zmeda.

Univerza je imela od nekdanj od države in od cerkve dane privilegije za vse svoje člane; profesorji in dijaki so bili pod oblastjo rektorjev in dekanov. To je Slatkonja dobro vedel, kajti mesec pred njegovo prekonizacijo je ponovil Lev X. te

zabeležena posvetovanja o tej zadevi. Tam stoji zapisano, da se škof protivi akademiškim privilegijem in pa hvalevrednim navadam s tem, da si osvaja jurisdikcijo nad duhovniki, podrejenimi veliki šoli.

A tudi na univerzi so pretiravali, izkušajoči rešiti nepriviligirane navade. Škof je zahteval jurisdikcijo nad kanoniki in nad drugimi duhovniki, kateri sploh niso bili na vseučilišču ali pa so uhajali le zato tje brez druge potrebe, da se odtegnejo škofovemu nadzorstvu tudi gledé drugih zadev. Profesorjem in akademikom pa ni hotel kratiti njihovih pravic in zaveznosti; tako izvemo iz sklepne rešitve.

A trajalo je dolgo, preden se je stvar uravnala. Na vrhuncu je bila vsa zadeva leta 1517. ter je raz-

CERKLJE NA GORENJSKEM

privilegije, ki podeljujejo rektorju in dekanom izključno oblast nad člani velike šole gledé državljan-skih, kazenskih in zapuščinskih zadev, in to izrečno: „absque concurrentia dicti (Viennensis) Episcopi...“, — t. j. ne da bi imel dunajski škof pri tem kako pravico.

A stvar je bila takrat na čudnem potu. Ne le profesorji, temuč tudi dijaki so bili pod rektorjevo oblastjo. Zato so se i kanoniki i drugi duhovniki vpisavali na univerzi, da so prišli pod rahlejšo jurisdikcijo vseučiliško. To se je dogajalo posebno često, odkar je bila na Dunaju škofija. Za vlade našega Slatkonja je bilo pa že navadno. To priznavajo zapiski zdravniške fakultete iz leta 1517., v katerih so

burjala vse prizadete duhove. Slatkonja se je krepko zavzemal zanjo. Ohranjeni sta nam dve zasebni pismi, pisani cesarjevemu tajniku, Jakobu de Banissis, od 17. februarja in od 31. maja tega leta, v katerih svojega prijatelja prosi za pospeševanje te zadeve pri cesarju. V poslednjem pismu naravnost veli, da so vse njegove skrbi posvečene rešitvi tega prepornega vprašanja („in quo negotio omnes meae curae consistunt“). Uspeh je bila gori omenjena vladna odredba. Kranjska žilavost moža ni zapustila. Šel je s svojimi zahtevami v Rim, a univerza se je protivila in šla po pomoč zoper škofa k cesarju. Maksimiljan je prej umrl, preden je mogel kaj odrediti. V velikih zmedah po smrti cesarjevi je vsa

stvar zastala. Ko so se politične razmere malo izčistile, je prišel dvorni svēt na krmilo, ki so mu bile take stvari deveta briga. Leta 1521. je dobil škof od cesarja Karola VI., ali pravzaprav od novega svēta (t. j. od nove vlade) v imenu cesarjevem povelje, da naj nemudno to zadevo iz Rima vzame in jo cesarski pisarni predloži; tam da se bo stvar odločila.

Slatkonja tega boja ni izvojeval. Sveti Birokracij je imel tudi že tedaj svoje polževе lastnosti. Dva naslednika našega rojaka, Janez de Revellis in Janez Fabri sta nadaljevala ta prepir v prvotnem smislu. Leta 1540. šele so se sporazumeli — popolnoma po nakanah povzročiteljevih — a cesarsko potrdilo je dobil šele tretji naslednik, Friderik Nausea, l. 1548.

Ta prepir je pa v letih 1519.—1522. imel slabe nasledke, kakor bomo pozneje izvedeli. Vendar gre pa Slovencu čast, da se je kot prvi pravi dunajski škof potegnil za pravice svoje vladikovine in da je s tem razoral in obsejal ledino, na kateri je njegovim naslednikom dozorela žetev.

Koliko je uredil še drugih stvari na administrativnem polju, ni moči dognati.

Pri vsem tem je pa zvesto izpolnjeval svoje druge dolžnosti, ki so bile težke in mnogoštevilne.

Kot svetnik cesarjev se je udeleževal z vnemo političnih posvetovanj vladinih. To izpričujejo njegova ohranjena pisma, v katerih se nahaja več takih mest, n. pr. o Turkih in o političnih tajnostih pri dvoru. Vse priča, da te besede prihajajo od moža, ki je imel tedaj vpogled v vse skrivnosti.

Cesar ga je mnogokrat potreboval. V slučajih, kjer je bilo treba reprezentacije in sijaja, ga nikdar ni hotel pogrešati. Istotako ga kaj rad uporablja za slučaje, ki zahtevajo posebno zanesljivost.

Da je Slatkonja opravljal cerkveno opravilo 13. novembra 1513, ko so prenesli zemske ostanke cesarja Friderika v novo rakev, smo že omenili povodom konsekracije. Leto pozneje so našli v kartuzijanskem samostanu v Mauerbachu grob ustanovitelja, vojvode Friderika Lepega in njegove hčere Elizabete. Takoj je poslal cesar Maksimilijan po škofa na Dunaj, ki je vse ukrenil, kar je bilo treba za izkopavanje, prelaganje in prenesenje teh kosti. Dvigili so jih 16. avgusta 1514. Malo pred je posvetil kapelo v novosezidanem dvorcu melškega samostana.

Pri veliki in sijajni svečanosti, ki se je vršila v cerkvi sv. Štefana 22. julija 1515 ob priliki dvojne poroke, ko je vzel Ludovik, sin češko-ogrskega kralja Vladislava, vnukinja cesarjevo, Marijo, cesar pa v imenu svojega vnuka Ferdinanda Ano, hčer Vladislavovo, v zakon, je pel Slatkonja ob številni asistenci veliko mašo. Takrat se je izkazala tudi Maksimilijanova glasbena kapela v svoji nedosežni izvrstnosti. Vsa poročila o tej svečanosti omenjajo s posebno po-

hvalo izvrstni glasbeni zbor in velespretno igro organista Hofhaimerja, ki je bil tedaj odlikovan s plemstvom. Poročno svečanost je ovekovečil v veliki sliki V. Brožik z naslovom: „Tu felix Austria nube“.

Leta 1516. je vodil škof po naročilu cesarjevem zadušna opravila po kralju Vladislavu; princezinji Marija in Ana sta bili na Dunaju pri tej slovesnosti. Po eksekvijah je spremil Slatkonja obe kneginji na Štajersko, odkoder se je vrnil 20. decembra praznovat božičnico v svoji stolnici.

Med takimi posebnimi dogodki je pa svojo majhno a neurejeno škofijo uravnaval in jo sam spoznaval po vizitacijah, navzlic temu, da tedaj ni bila navada, da bi škof sam obiskaval svoje župnije in samostane. To dejstvo izvemo slučajno iz enega njegovih pisem, v katerem omenja take duhovne vizitacije. Istotako je vestno izpolnjeval svoje dolžnosti kot vrhovni kapelnik; ni imel le naslova, ampak tudi breme in zaveznosti. V kočljivejših zadevah je pošiljal cesar tajna povelja le njemu osebno. Posebno tedaj, kadar je bilo iz glasbenega zbora koga izločiti, je zaupal vladar samo škofovi taktnosti. To je bilo tako očitno, da je celo v uradnih poveljih, ki jih je pošiljal svojemu namestniku na Nižje-Avstrijskem, prideval za škofa zapečateni navodila, tičoča se glasbenega zbora. Ena taka listina od 2. februarja l. 1516., poslana iz Kaufbeurna, se je ohranila.

Istodobno se je pa tudi brugal za svoje ostale cerkvene službe. Dandanes je menenje o tej stvari strožje kot je bilo tedaj; mi ne odobravamo takega združenja cerkvenih beneficijev, osobito, če so v katerikoli smeri zavezani. A tedaj so bili drugi časi. Kot danes primanjkuje dušnih pastirjev, tako jih je tedaj preostajalo. Bilo je pa služb za vse, le da so bile mnogokrat navezane na gotovo pokoljenje, na študije ali pa celó na gospodarske pogoje. Na ta način je bilo le mogoče, da je dobil tak beneficij mož, ki je izpolnjeval te pogoje. A taki možje niso mogli biti na licu mesta, ampak so imeli svoje vikarje, ki so upravljali službo po njihovem navodilu. Če je bila n. pr. služba navezana na doktorat, jo je dobil doktor; a ker so tega rabili na univerzi, je moral dobiti svojega vikarja. S tem se je preprečilo kolikortoliko, da niso duhovniki brez služb hodili od kraja do kraja in nadlegovali ljudi in svojih duhovnih sobratov. Sevēda se je pripetilo tudi marsikaj neprimernege; časi so bili taki.

Slatkonja je bil zgleden imetnik združenih služb; s tem bodi rečeno, da je svoje službe poznal po njihovih krajevnostih, zaveznostih in prihodkih. Zato je jemal samo kranjske beneficije, izvzemši en sam slučaj: škofijo pičansko. To nam dokazujejo mnogostroki prepiri in pravde s cerkvenimi predstojniki onih krajev, kjer so bile njegove župnije.

On je bil vedno točen jurist in je to zahteval tudi od sosedov. Morebiti ni imel vselej prav — danes ne moremo tega več določiti, ker je arhivalno gradivo zelo nepopolno —; a dejstvo, da se je res živo zanimal, nam zadošča kot podlaga za presojevanje njegovega značaja.

Pri vsem tem delovanju je pa dobil tudi še časa, da se je bavil z literarnimi stvarmi. Nekaj smo že izvedeli, ko smo govorili o njegovem občevarstvu učenjaki. Kako globoko da je posegal v književno tvorstvo svojega obližja, pa kaže ta-le slučaj. Cesar Maksimilijan je delal priprave, da se snide s svojima vnukoma, Karlom in Ferdinandom, leta 1517. v Bruselju. Posebno čast in odlikovanje je hotel izkazati princema s tem, da jima je namenil prvi izvod romantične kronike, imenovane „Weißkunig“. Osnutek temu delu je naredil cesar sam; pozneje pa ga je izročil svojemu tajniku, Marku Treitzsaurweinu, da ga uredi. Tega je pri delu — na željo cesarjevo — podpiral Slatkonja, kakor je razvidno iz njegovega pisma 17. februarja 1517, pisanega cesarjevemu državnemu tajniku, Jakobu de Banissis. Osobito je morala biti dedikacija povečem delo našega rojaka.

Težavne razmere, v katerih je živel, ogromno delo, ki ga je tlačilo, je izpodkopalo škofovo zdravje. In ker je bil s svojim kapiteljnom gledé jurisdikcije v nesporazumu, je mislil že l. 1518. na svojo oporoko. Da si zamči izpolnitev s oje poslednje volje, se je obrnil do cesarja in ga prosil, naj mu dovoli popolnoma prosto razpolagati s svojim premoženjem. S tem je hotel prepričati, da bi posegal kapitelj v njegove zapuščinske zadeve. Cesar mu je res drage volje ustregel z listino od 4. oktobra 1518. A ravno to, kar je hotel prepričati, to se je zgodilo z njegovo ostalino — ne od strani kapiteljna, temuč od drugodi, kakor bomo izvedeli.

Komaj tri mesece pozneje je podpisal cesar svojo lastno oporoko in zatisnil oči 12. januarja l. 1519. V oporoki je imenoval izvrševalce svoje poslednje volje in pa tiste može, katerim je poveril začasno vlado; med njimi tudi Slatkonjo.

Z dnevom cesarjeve smrti se je začela vrsta težkih ur za avstrijske dedne dežele, osobito pa za Nižjo Avstrijo in za dunajsko mesto. Politična strast, nasilstvo, zmešnjave, breznačelnost, pritisk in odpor, zahrbtnost in odkrita upornost — vse to se je menjalo drugo za drugim toliko časa, da je vse bilo zaključeno s krvavo tragedijo v Dunajskem Novem mestu, kjer je padlo osem upornih glav.

V času od januarja l. 1519. pa do svoje smrti je pretrpel Slatkonja sila veliko. Ko so drugi udje začasne vlade po uporih in po nasilnih spletkarijah dunajskih demagogov zbežali v Dunajsko Novo mesto, je ostal Slatkonja navzlic vsem nevarnostim

na Dunaju v svoji škofiji. Dobro misleči so se zatekali k njemu. Tudi v teh viharnih časih je bila njegova cerkvena in politična delavnost nevsiljiva, mirna. Resna in mirna posvetovanja in previdnost na zunaj, to je dičilo našega rojaka. Jedro svojega programa je zapisal v listu, pisanem tajniku Karola V. 6. novembra l. 1519. Imenitnejše točke oporočne se morajo najprej izvršiti, manj imenitne lože čakajo in ne bodo povzročile nikjer zdatne škode. Odposlanec zbranih izvrševalcev Maksimilijanove oporoče, dr. Prantner se je moral s prisego zavezati, da bo na Karolovem dvoru samo to obravnaval, kar se ne dá odlašati. Srčnost postarnega škofova je vplivala na neodločne ljudi jako dobro. Ko je uporna druhal vlomila v klosterneuburški samostan, ga oplenila in celo srebrno krsto z ostanki sv. Leopolda odnesla, tedaj se je meščanstvo pač zdramilo. Zložili so paskvil, naperjen proti vladajočim nasilnikom, in ga pribili njihovemu vodju Siebenbürgerju na hišna vrata. To poslopje je stalo ravno za škofijo. Ko se je 28. junija 1519 izvedelo, da je Karol V. izvoljen za cesarja, je dal Slatkonja brez strahu pred stanovskimi mogotci razsvetliti ponoči svojo katedralo.

A njegova telesna moč je po tolikih neizgodah vendarle opešala. Želel si je pomoči. Že 2. februarja 1519 je določil Karol V. z listino, izdano v Cerveri, lovanjskega prošta, Konrada Rennerja za naslednika Slatkonji. Meseca avgusta je postal Renner dunajski koadjutor in se je zavezal z listino od 1. septembra 1519, da bo v vseh rečeh pokoren svojemu ordinariju in da bo svoje dolžnosti zvesto izpolnjeval. Potrdilo iz Rima je od 22. junija 1520.

Med temi dogodki so postajale politične razmere vedno nejasnejše. Kaj je bilo še pričakovati od političnega vodstva, ki je namenoma plenilo in požigalo? Karol V. je torej imenoval svoj dvorni svet ali osrednjo vlado, ki se je nastanila v Augsburgu. Odtam je razpisala deželni zbor na 20. dan januarja 1520 in to v Krems. Dunajski župan Kirchhofer je pač govoril v prilog temu vladnemu pozivu; na zboru bi imeli stanovi obljubiti zvestobo. Člani strahovlade pa so prepričali sklep, se udeležiti tega sestanka. A vlada je bila dobro poučena o strankarstvu — Slatkonja ji je zvesto pomagal — ter se ni dala ugnati v kozji rog. Po svoji diplomaciji je prisilila stanove notranje-avstrijskih dežel že 9. julija, Dunajčane pa 11. istega meseca, da so prisegli novemu vladarju zvestobo. Temelj je bil upornikom pač izpodmaknjen, a dokler so imeli kaj moči, so jo tudi kazali in trpinčili someščane.

Za tiste, ki so želeli miru in reda, je postalo stanje neznosno. Istotako Slatkonji. Bolehen, slaboten in duševno potrj si je želel biti poklican iz te solzne doline. Ko se je l. 1520. mudil slikar Bernardin Strigel

na Dunaju, si je dal Slatkonja naslikati podobo, predočujočo smrt Matere božje. Na postelji umira sv. Devica; njene poteze kažejo portrét Marije Burgundske, soproge Maksimilijanove († 1482.) Mladenič, predstavljajoč sv. Janeza, ki podaja umirajoči gorečo svečo, je Maksov sin Filip; plešec ob postelji je Janez Cuspinian. V ospredju kleči škof v roketu in moli s povzdignjenima rokama; za njim pa stoji njegov patron, sv. Jurij, a ima poteze cesarja Maksa. Zraven škofa je Janez Stabius. Drugih oseb dosedaj ni bilo mogoče določiti, a vse so brezdvomno portréti iz kroga škofovega. Poleg so trije grbi. Prvi, razdeljen v štiri polja, znači združeni vladikovini, dunajsko in pičansko. Drugi je za prošitjo ljubljansko; a tretji je zasebni, govoreči grb: zlat konj v belem polju, katerega se je Slatkonja posluževal tudi kot prošt novomeški. Pod njim je bela ploščica, na kateri so napisani ti-le stihli škofovi:

„Aspice terrenis haerentem fecibus, altos
Zlatkonium, scandis dum pia Virgo, polos.
Nostra tuos audi modulantiá guttura honores,
Semper et in laudes ora soluta tuas.
Orantemque olim, tecum miserata clientem
Auxiliatrici me rape ad astra manu.“

V slovenskem prevodu:

Sem na Zlatkonjo glej, ki v zemskem čaka še prahu,
gori v nebo gredé, Deva preblaga, nazaj.
Pesmi poslušaj glas, ki ti naša jih grla pojejo,
hvalnice naših ust, ki te, Devica, slavé.
Vsmili vendar se me, ter vzemi prosečega hlapca
s svojo pomožno roko gori nad zvezde v nebo.

Ti stihli so vzdih trpinčene duše, ki si želi rešitve. Slika sama pa kaže, na kateri način si želi oprostivte. A preden je prišla zaželena ura, mu je podal Bog še enkrat čašo bridkosti — in to dobro odmerjeno.

Duhovi so bili na Dunaju politično razburjeni, nrvnost je vidno propadala vsled nečuvnega postopanja stanovskih uzurpatorjev. Te razmere pa so pripravile pot verskemu prevratu po Luthrovem razkolništvu.

Prvi oblaki so se prikazali na Dunaju l. 1519, ne da bi se bile pristojne oblasti mnogo brigale za to stvar. A ko so se začele bolj smelo pojavljati lutrske knjižice, je posegla v to zadevo bogoslovna fakulteta, katero je papež Nikolaj V. imenoval „haereticae pravitatis inquisitrix“ (preiskovavko krivoverskih napak). Sklenila je, s pomočjo škofov in mestnega sveta postopati zoper razširjevanje takih knjig. A dalje niso prišli. Bilo bi tudi vse brezuspešno,

ker je tedaj pri stanovski nasilni vladi neki grof Lenart de Hag imel velik vpliv — a ta je bil najvnetejši pospeševavec lutrstva.

Medtem je dospela na dunajsko vseučilišče — torej niti škofu niti bogoslovni fakulteti v roke — obsodna bula, katero je poslal papežev komisar dr. Janez Eck iz Ingolstadta s pozivom, da se objavi. Prva je izpregovorila bogoslovna fakulteta, sklenivši, da rektorja pozove, naj objavi bulo, a previdno in počasi postopaje (lento pede). Ta pa ni storil ničesar. Teden pozneje je pozvala ista fakulteta rektorja, da naj hitreje (citius) postopa. Rektor pa je stvar položil na stran.

Tu se začenja pojavljati napeto razmerje med škofom in med univerzo, ki je obstajalo vsled jurisdikcijskega prepora. Škof je vprašal bogoslovno fakulteto, kaj misli ukreniti zaradi objavljenja bule proti lutrski krivi veri. Profesorji so se zbrali in se posvetovali, kaj naj odgovoré. Slednjič so se zedinili, da dovolé rektorju, da obvesti škofa o fakultetinem ukrepu, s katerim naroča rektorju hitrejše postopanje v tej zadevi. To je bilo bagateliziranje. Ko so se čez štirinajst dni vseučiliški profesorji premislili, so vprašali škofa, hoče-li v tej zadevi postopati skupno s fakulteto, ali pa sam, na svojo odgovornost. Slatkonja je sodelovanje fakultete odklonil izpoznavši, da ga je hotela le zato potisniti v ospredje, ker je rektor pod raznimi pretvezami odlašal objavljenje bule od dne do dne.

Na tak odslov od škofove strani fakulteta ni bila pripravljena. Gospodje so se spet usedli k posvetovanju ter sklenili poslati svojega dekana k Slatkonji in ga prositi, da naj vendarle sodeluje z njo. Zano so sestavili in mu poslali te-le predloge: 1. da nadaljuje od fakultete započeto delo; 2. propovednikom svoje škoļije naj da tozadevno navodilo in naj jih skliče, da čujejo papeževo obsodbo; 3. bulo naj pribije na cerkvena vrata; 4. knjigotržcem naj prepové prodajo krivoverskih knjig; 5. bula naj se vsaj v toliko izvodih tiska, da dobi vsak propovednik en iztis; kratek obris vsebine v nemškem jeziku naj bi preprečil, da bi se kdo izgovarjal, češ, da o tej stvari ni vedel; 6. doktorji sv. pisma naj pa medtem premišljujejo, kako bi bilo zavrnuti pomotne trditve.

Vidi se iz teh predlogov, da je bila bogoslovna fakulteta že nervozna in da ni več ločila strogo urejenih kompetenčnih mej; kajti v teh predlogih se granice treh kompetenc — ne le stikajo, temuč naravnost križajo: oblast škofa, vseučilišča in posvetne vladne.

(Konec.)

Jurij pl. Slatkonja.

Spisal dr. Josip Mantuani.

(Konec.)

Tu se nam pokaže naš rojak v najlepši luči. Izpoznavši vso nevarnost je pozabil vedoma i na jurisdikcijski razpor i na malenkostno vmešavanje v svojo oblast od strani bogoslovne fakultete, ki je gotovo z dobrim namenom ravnala, ter je pozval 8. decembra 1520 vse profesorje in propovednike k skupni seji v škofijo.

Nasproti temu velikosrčnemu činu zatajevanja pa učinkuje nastop bogoslovne fakultete pri tej seji v očigled preteči nevarnosti naravnost smešno. Najprej je pred zbranimi tožila rektorja, da jej dela zapreke. Potem pa je dala prečitati privilegij papeža Nikolaja V. iz l. 1452, v katerem jej daje dostojanstvo razsodnice krivoverskih napak. S tem okostenelim sestavom je škodila večkrat katoliški stvari, in tudi pri tem sestanku se ji je šlo le za to, da ne izgubi svojega sijaja kot „inquisitrix“.

Škof je poslušal in odgovoril na to netaktnost, storjeno v njegovi hiši, s tem, da je prešel preko nje na dnevni red in takoj določil besedilo za dvoje navodil, namenjenih propovednikom in lajikom. Neki menih je pa opozoril zbrane gospode, da „vlada“ ne bo dopustila pribiti bule na cerkvena vrata. Dva člana fakultete, Trapp in Mayr, sta poskusila pri grofu Hagu izposlovati privoljenje; a grof se je silno razjezil in je naravnost prepovedal objaviti bulo; malo je manjkalo, da ni postavil profesorja pred vrata. Dva dni pozneje je bila fakulteta zbrana v karmeliškem samostanu. Sklenila je zahtevati od škofa zavezno besedo, hoče-li postopati natančno po njenih predlogih ali ne in pa povedati „vladi“, da njo inkvizitorno postopanje nič ne briga.

Končno je sklical rektor 13. decembra 1520 vendarle sejo in povabil k udeležbi vse štiri fakultete. Napram buli je zavzema rektor odklonljivo stališče, češ, da se ne vé, jeli bulo pristna ali ne, potem je trdil, da v inih škofijah tudi ni bila objavljena in nazadnje je treba vendarle počakati, kaj da ukrene cesar. Bogoslovna fakulteta je protestirala zoper ta izvajanja, ker motijo njene pravice. Zaeno je pa tudi sklenila popolnoma nepotrebno delo, namreč sestavo novega navodila za propovednike. Besedilo se je določilo že 8. decembra pri škofu, kot smo izvedeli. Nad vse to je pa poklical tudi grof Hag profesorje k sebi in jim je strogo prepovedal, objaviti bulo. To se zgodilo med 18. in 23. decembrom.

Po novem letu, 10. januarja, je prišla deputacija bogoslovne fakultete k vladi in je v predsobi grofa Haga protestovala zoper vladno, ali točneje, zoper grofovo prepoved vpricho notarja in dveh prič in je izjavila, da se tej prepovedi klanja le iz strahu pred kaznijo in zato, da ne daje pohujšanja nižjim slojem. Na svoje začudenje pa so bili gospodje jako vljudno sprejeti; dobrohotno so jih opominjali, da naj le še malo potrpe, vse se bode na bolje obrnilo. Domov prišedši so dobili nujna povabila k seji fakultete, ki se mora vršiti še isti dan popoldne. In pri tej seji se je sklenilo, da se udeleži nekaj njenih udov pogreba — zloglasnega grofa Haga, ki je bil popolnoma luteran in sovražen fakulteti in duhovništvu, kot pravi fakultetni protokol.

Medtem je pa dospelo univerzi — torej spet ne škofu — cesarsko povelje iz Wormsa, da naj se objavi obsodna bulo. Cesar trdo prijema univerzo, ker ni še objavila papeževe bule. Lahko bi bila morala spoznati, da pisava luterancev nasprotuje katoliškim dogmam. Očita ji celo neresnico. Ne strinja se z istino, pravi, da univerza ni čula, da je bulo objavljena v Mogunciji, v Kolinu in v Treviru. Cesarjev odlok so gospodje imeli — in sedaj se je bilo treba iznova posvetovati.

Medtem, ko so se vršila na univerzi brezkončna posvetovanja, je dal Slatkonja, ne meneč se za gospode, sestaviti objavnega dekreta, in podpisavši ga 30. januarja 1521 je obvestil fakulteto o tem dejstvu.

Ta je bila užaljena in je sklenila v seji 2. februarja, da bode sama postopala, brez pripomoči škofove, ker je bila tako različno varana.

Vendar so se proti objavljenju bule porajale nepremagljive zapreke. Škofov dekret je bil izgotovljen, a niso ga mogli obelodaniti. Bogoslovna fakulteta, ki se je vedno le posvetovala in sklepala, je postala nestrpna; 7. februarja je spet ovrgla, kar je sklenila pred petimi dnevi in določila, naj se pozoveta škof — čigar sodelovanje je bila odklonila — in pa rektor, da postopata v smislu Eckovega pisma, ki je dospelo 3. februarja na dunajsko univerzo. Sama pa ni storila ničesar.

Tačas je pa Slatkonja odstranil vse zapreke. Najbrže se je šlo za sporazumljenje in za pritrditev sosednih škofij, ki so imele svoj delež na Nižjeavstrijskem, in katerih nobena ni še bila objavila

papeževe bule. Te vladikovine so bile pásavska, rabska, dunajsko-novomeška in nadvladikovina solnograška. Na nedeljo Reminiscere (17. februarja) 1521 so pribili bulo in škofov dekret na stolniška vrata ob prisotnosti dunajske duhovščine in zastopnika pásavske škofije.

S to objavo je bil storjen odločilni korak. Mnogiža je bila opozorjena na razkol in se je začela deliti v dva tabora, proti in za novotarijo. Vrhunec je pa imela doseči ta zadeva šele tedaj, ko je živa beseda razvnela tudi analfabete. To se je zgodilo 6. januarja 1. 1522.

Pozno v jeseni leta 1521. je prišel na Dunaj duhovnik odpadnik Pavel Speratus. Bil je prej propovednik v Würzburgu. Tam se je navzel lutrskih nazorov, se oženil s sorodnico ondotnega kanonika Fuchsa in propovedoval v smislu te morale. Škof Konrad III. ga je odstavil in ga odstranil iz svoje škofije. Iz Würzburga je šel Speratus v Solnograd. Tamošnji nadškof kardinal Lang ga je vsprejel, bržkone zaradi tega, da bi ga privlel nazaj na pravo pot, kot se mu je posrečilo pri Staupitzu, Lutrovem prijatelju. Dal mu je službo propovednika. A Speratus je bil od dne do dne smejejši, predrznejši, nesramnejši; pohujševal je ljudstvo s svojimi govori na prižnici in s svojim zasebnim življenjem. Nad vse to je pa tudi sirovo zabavljaj zoper kardinala in ga obrekoval, podtikujoč mu stvari, katerih se ga ni upal dolžiti nobeden izmed njegovih mnogobrojnih nasprotnikov in sovražnikov. Ker opominjevanje ni pomagalo, mu je prepovedal Lang svojo škofijo.

Speratus se je obrnil na Dunaj. Sem dospevši se ni več obrnil do škofa, temuč naravnost na vseučilišče, kjer se je takoj vpisal — kot so delali nekateri duhovniki tudi že pred njim. Da je odpadel duhovnik in oženjen, to se je po Dunaju kmalu izvedelo — a nihče mu ni mogel do živenga, ker je bil pod rektorjevo jurisdikcijo. A ko je škof to izvedel, je dal ljudstvo poučiti. O tem poročča Speratus sam — sevé tudi v svojem robatem slogu — v nekem pismu, poslanem mejnemu grofu Albrehtu brandenburškemu 1. 1524. s temi besedami: „Welcher (= škof Slatkonja) denn alß bald er erfahren hett, daß ich mein ehelich gemahel mit mir ym ellend vmbher füret, wie die Aposteln auch haben gethon (!), stellet er einen großbaucheten schreyer auff sant Peters Kirchhoff auf, der must den ehelichen stand auff das schmehlichist verlestern.“ Poslednja trditev je premišljena laž; prepovedi sevé niso bile naperjene proti zakonu, temuč samo proti ženitvi duhovnikov. Že iz tega edinega stavka se vidi, kako predrzno je Speratus znal zavijati resnico.

Navzlic tem propovedim je Speratus ostal na Dunaju in iskal stika z ljudmi, ki so bili privrženci

lutrstva. O božiču se je zgodilo nekaj nečuvvenega. V gori omenjenem pismu pravi odpadnik: „Es geschah aber, daß ich hernach durch den Vitzthum daselbst vnd durch den Richter czu predigen ym Thumstift erfordert ward, darczu auch der Bischoff selber seinen gewalt und willen gab.“ Ko bi bil kdo drugi pisal te besede, nego neodkritosrčni in zlobni apostat, bi stal Slatkonja osramočen pred zgodovino. Isti Slatkonja, ki je prvi storil pozitivno delo obrambe s tem, da je določil navodilo za prepovednike, ki je objavil obsodno bulo zoper lutrstvo, isti škof, ki je dal takoj ljudstvo poučiti, ko je izvedel za pohujšanje po Speratu, isti mož, da je dal privoljenje oženjenemu svečeniku, da sme propovedovati v njegovi stolnici — to je nemogoče. A istina je, da je Speratus na Sv. treh kraljev dan, 1. 1522. raz leco v svetoštevanski katedrali imel govor, s katerim je zmedel ljudem njihove nazore, njihove verske čute. A Speratus je v tem poročilu jedro zamolčal.

Iskaje stika z ljudmi, lutrstvu naklonjenimi, se jim je ponujal za propovednika. I pri „vladi“ i pri mestu so imeli oddajati take službe. Namestnika in mestnega sodnika ni bilo težko vjeti v lutrske zanjke. A škof je moral potrditi take beneficije. Speratus je dobro vedel, da tega potrdila od Slatkonja ne dobi. Saj sam poročča o tem razmerju, da je našel, prišedši od nadškofa solnograškega, svojega sovražnika, na Dunaju njegovega brata: „... fand ich gleych seinen Bruder, on das derselbig seinen schnabel auff dem rucken trug...“ to se pravi, dunajski škof mi je bil ravno tako nasproten, kot solnograški, le da je kljun zadej nosil. Poslednja fraza hoče reči, da ga ni tako očitno pred vsemi napadel in oštel, kot kardinal Lang. Je-li verjetno, da bi ga bil ta škof podpiral? Ne, to psihološko ni mogoče. A besede, ki jih je napisal Speratus sam, rešujejo zagonetko.

Pozvala sta ga namestnik (Vitzthum = vicedominus) in pa mestni sodnik, da naj enkrat propoveduje pri Sv. Štefanu. Ko je imel ta poziv, je šel k škofu, ozirno ga je prosil dovoljenja, da sme govoriti. Kako je to prošnjo podprl, ne vemo sicer, toliko pa je gotovo, da je Speratus škofa ali njegovega namestnika prevaral. Naznanil je, tako moramo sklepati, nedolžno snov, o kateri je hotel govoriti na podlagi popolnoma nesumljivega reka, vzetege iz lista sv. Pavla do Rimcev, 12, 1. — Bržkone je tudi rekel, da se hoče očitno opravičiti in pokazati, da ne razširja krivih naukov. Škof se je dal pregovoriti — morebiti je tudi pomagal pritisk od strani namestnika in sodnika — in Speratus je dobil dovoljenje, da govori raz leco stolniške cerkve.

In kaj je govoril? Ta propoved je tiskana pod naslovom: „Von dem hohen gelübd der Tauff sampt andern Ein Sermon czu Wienn ynn Oesterreich

geprediget. (1524).“ Speratus je ta govor iz spomina vdrugeč napisal, ko je bil v Olomucu zaprt. Pravi, da je vse tako ponovil, kot je svoj čas na Dunaju govoril; pravi — a verjeti mu ni. Pa tudi v tej obliki, v kateri imamo govor tiskan pred seboj, se mora obsoditi na celi črti

Govoril je pa o potrebi zakona za duhovnike, o pregrešnosti celibata, o nedopustljivosti slovesnih obljub. Čudni časi so bili tedaj; vsak otrok bi danes, na Slovenskem vsaj, lahko popravljal „učenemu doktorju“, take bedastoče je govoril. Sklicujé se na sv. Pavla pravi, da bi rad videl, ako bi se popustili svetniki; hvali take samostane, v katerih je dano redovniku le toliko časa ostati, dokler mu dopade; nečistost mu je greh zoper sedmo zapoved! Izpoved ni za nič, tako modruje naprej; vendar naj pa izpovedniki po samostanih menihom in nunam svetujejo, zapustiti samostane, če jim presedajo obljube. Potem navaja tiste vzroke, ki razveljavijo obljube. Ta izvajanja bi bila kratkočasno berilo, ako ne bi tako podlo in rabulistiško zavijala moralke. In vse to je govoril le v prilog sebi — opravičeval se je s tem, da je poizkusil naščuvati množico za svoje nazore.

V navedenem mestu iz lista sv. Pavla ni prav nikakršnega povoda, baviti se s to stvarino. To dejstvo nam pa podaja ključ do skrivnostne zagonetke, kako da si je Speratus izvabil dovoljenje za prepoved. V pismu, namenjenem mejnemu grofu Albrehtu, pravi na onem mestu, kjer pripoveduje, kako da je prišel do propovedi, doslovno: „Da (ko je stal na leci) drang mich mein Gewissen und die not, das ich des Ehelichen Stands eer vnd wirdikeit widderholen und preysen muß.“

Tu izvemo torej, da se je Speratus šele na prižnici lotil druge snovi nego je bila tista, o kateri bi bil imel propovedovati po dogovoru.

Dva dni po tem nastopu, ki je zbehal dunajsko ljudstvo, se je zbrala bogoslovna fakulteta in je poklicala Sperata na odgovor in zagovor za dan 15. januarja. A tega sevé ni bilo blizu. Fakulteta mu je zapretila z izobčenjem, če se ne pride 18. istega meseca opravičit. Sperata ni bilo, in tako je zapadel kazni izobčenja, ki se je izrekla nad njim 20. januarja 1522. — Propovedniki naj bi govorili zoper izobčenja Sperata — a zmerno (cum modestia tamen), kot zahteva fakulteta. V stolnici pa naj bi ali škofov namestnik ali župnik osebno ovrgel nauke Speratove in ljudstvu povedal, da je bilo prevarano.

To pa ni bila niti prva, niti zadnja prevara, katero ima ta odpadnik na vesti.

Ko je videl, da mu gori za petami in da se mu ni mogoče zagovarjati, jo je hotel popihati v Budimpešto. A Slatkonja, ki je imel z Ogrsko dobre zveze, mu je dal zapreti pot. Obrnivši se, se je napotil

naravnost proti severozapadu, na Moravsko. Tam se je po vsem tem, kar je doživel v Würzburgu, v Solnogradu in na Dunaju, spet ponudil za cerkvenega govornika na ravno tako pustolovski način z namenom, varati ljudi in patrona. Sam pripoveduje o tej zadevi v svoji knjižici: „Wie man trotzen sol auff's Creutz,“ tiskani l. 1524. in namenjeni prebivalstvu v Iglavi, s cinično ravnodušnostjo tako-le: „Als ich zu der Iglä war, begeret yhr meyn auch nicht, denn yhr westet mich nicht, aber ewer wolff der Abt, begeret meyn, vnd nam mich an zu eynem prediger, versach sich aber nicht das ich das Euangelium predigen sollt, sondern alleyn yhm yn die Kuchen dienen. Das verstund ich anderst, vnd prediget euch das Euangelium . . . Das Kund aber meyn genediger Herr der Abt nicht leyden . . .“ Tem jasnim besedam izpridenega lutrskega pustolovca ni treba nikakršnega komentarja. In tega moža imenujejo in hvalisajo protestantski „zgodovinarji“, kot n. pr. Leupold, Raupach, Tschackert, Cosack i. dr., kot odkritosrčnega junaka, a zoper Langa in Slatkonjo zabavljajo. Kako odkritosrčen da je bil Speratus in kako je znal zastopati svoje „prepričanje“, nam najvno pripoveduje protestant Leupold pišoč: „Vnd ist Zwar anfangs, ehe die leut eines bössern berichtet worden se'n, mit in der Procession gangen, Vnd hat auch andere Babstische Ceremonien gehalten . . .“ In na drugem mestu o njegovi ženi: „Doch hat er nicht gemeldet, Zu Verhüttung ergernis, das es sein Weib sei, sondern seine Schwester . . .“ Kdo more trditi, da je bil Speratus čist značaj? In po tem sleparju je bila na Dunaju razpihana žerjavica krivovertva, ki je že dolgo tlela. Ta dogodek se je vršil ravno pod vladikovanjem našega rojaka, katerega je pa Wiedemann v zgodovini reformacije in protireformacije popolnoma napačno sodil. Če se da Slatkonji kaj očitati, je le njegova dobrodušnost in njegov popustljivi značaj, ki sta včasih dosegla lepe uspehe, a napram razmeram za časa lutrstva nista obveljala.

Začetek krivovertva in posebno nastop Speratov, to je bila najgloblja in tudi smrtne rana za težko izkušenega vladiko, ki je od l. 1519. sem vedno bolj slabel. Ko je dobil od cesarja pravico, razpolagati prosto s svojim imetjem, je preskrbel najprej tolažila svoji duši z dvema ustanovama.

V prvi določa zase in za svoje sorodnike obletnico, eno mašo vsak teden in večno luč. V ta namen je izročil stolnemu kapiteljnu svoto 500 gl. porenske veljave. Kapitelj se je zavezal, obletnico praznovati 23. septembra vsakega leta z vigilijo, zadušnico in eno votivno (= zaobljubno) mašo od vnebovzeta Device Marije pri velikem oltarju ob navzočnosti kapitelja, kaplanov in drugih duhovnikov.

Naznaniti se mora ta obletnica vselej na prižnici, osobito pa se morajo opozoriti župnik pri Sv. Štefanu, nunski samostani pri Sv. Jakobu, Sv. Lovrencu in pri Sv. Mariji Magdaleni, istotako tudi prošt pri Sv. Dorotheji, da se udeleže svečanosti.

Tedenska maša naj se bere vsak ponedeljek „auf dem neuen Altar, so der offtgenannt herr Bischove in vnser lieben frauen abseiten von nem erpawen vnd in den Eren der heiligen martirer Nicephori, Primi vnd Feliciani selbs geweicht bey seiner begrebnus daselbs...“ Brati jo mora stolniški kaplan.

KIP AL. REPIČA
SV. PETER

Večna luč naj gori pred oltarjem, ki ga je postavil škof.

Druga ustanova je vedni „Salve Regina“. Ustanovno pismo določa tako: „... ain Ewig Salve Regina, so tiglich alle abendt das ganntz Jar Zu ewigen zeiten Von ainem yeden Cantor, seinen Gesellen vnd Mithelffern In Allerheiligen Sanndt Steffans Thumbkirchen, Vnd dartzue all obberurt abendt on vnnderloß nach gelegenheit der Zeit vnd sich mit derselben vergleicht ain Mutetn Sequentz In figuris mit allem müglichen vleis singen...“ Določilo, da se mora antifona in ž njo naročena moteta peti figuralno, kaže, da je bil Slatkonja pristaš tedanje nove struje. Ta

ustanovna listina kaže pa tudi, da ga nova struja ni zmotila v njegovi stari veri, osobito, da mu ni izpodmaknila njegovega zaupnega češčenja blažene Device.

Dal si je napraviti tudi svoj grob in svoj nagrobni spomenik. Pokopan je hotel biti v stranski ladji Matere Božje (na severni strani svetoštetanske katedrale) in je menda prvi do-tojanstvenik, katerega so sem položili.

Medtem so se politične razmere malo izčistile. Karol V. je odstopil Ferdinandu avstrijske pokrajine. Novi vladar je prišel osebno uredit upravo svojih dežel. Na Nižjeavstrijskem sta životarili še vedno dve vladi: starejša, ki jo je Maksimilijan še sam postavil in kateri je bil kot član pridružen tudi naš rojak; poleg nje pa so stanovi vedno še vodili vladne posle. Ferdinand je sklical deželni zbor v Dunajsko Novo mesto z namenom, da strogo preišče, katera stranka da je ravnala uporno ali nepravilno. Gospôda so se sešli dne 26. aprila l. 1522. — in isti dan je na Dunaju zatisnil oči Jurij pl. Slatkonja.

Nagrobni spomenik ga kaže v celi podobi naravne velikosti, oblečenega v pontifikalni ornat. Nad glavo mu sklepa ščipovnik vdolbino, v katero je postavljena vzbokla podoba; lokov pas pa nosi napis: „Beatus populus, qui scit iubilationem“ (= Blagor ljudstvu, ki zna slavospevati). Spominska plošča pa nosi napis:

„Georgius a Slatkonja, natione Carniolus Labacensis Civitatis huius templi Pontifex et Petinensis Administrator, Divi Maximiliani Caesaris Augustissimi a Consilio Archimusicusque. Vir pientissimus Modestissimus Integerrimus, qui in ornando episcopatu Viennensi omnes antecessores suos facile superavit. Vivens sibi hoc monumentum fieri curavit. Anno Salutis MDXXII. sexto Calendas Maii. Vixit annis LXVI, mense uno diebus quinque.“

V slovenščini: Jurij pl. Slatkonja, po rodu Kranjec, doma iz Ljubljane, škof pri cerkvi tega mesta in upravitelj pičanski. Rajnkega presvetlega cesarja Maksimilijana svétnik in kapelnik; mož pobožen, skromen, neomadeževan, kateri je kot dika škofovstva nedvomno presegel vse svoje prednike. Še za živih dni si je dal postaviti ta-le spomenik. (Umril je) 26. aprila, v letu zveličanja 1522., a živel je 66 let, 1 mesec in 5 dni.

Po delu in po snovi soditi, je ta umotvor pripisovati nemškemu kiparju Mihu Dichterju, ki je od l. 1493. do l. 1513. delal na Dunaju kot naslednik Nikolaja Lercha.

Smrt našega rojaka je premenila marsikaj in to tem lože, ker so bile tudi politične razmere še neurejene. Karol V. je svoj čas pač določil Konrada Rennerja, pomočnika pri Slatkonju, kot naslednika;

a Ferdinand se na to ni oziral. Najbrže je tudi kapitelj nasprotoval, kajti Renner je poznal razmere. Vrhtega je pa imel v tedanjem dvornem svetu, ki je bil za svoj čas osrednja vlada, tudi tržaški škof Peter Bonomo velik vpliv. On je torej prevzel začasno upraviteljstvo dunajske škofije. Dobra pa ni bila ta medvlada.

Bonomo je upravljal vladikovino dunajsko deset mesecev; potem pa je prišel kot pravi škof l. 1523. Janez de Revellis. Ta se bridko pritožuje o slabem gospodarstvu s škofijskim imetjem, ki se je razsipavalo. Temu slučaju se pa imamo zahvaliti, da se je ohranil za kulturno zgodovino velevažni zapuščinski inventar po Slatkonju.

V gotovini je dobil Bonomo od oskrbnika škofijskega 1300 gld. in je izterjal desetinskih dolgov okoli 1000 gld. poreske veljave.

Razentega je dal odpeljati 214 veder vina v Dunajsko Novo mesto. A na Dunaju je prodal 3127 veder pod ceno; izkupil je 1912 gld., 6 šilingov, 29 penězov in en vinar, vredno pa je bilo to vino 3825 gld.

Nadalje je bilo ostalo po Slatkonju 12 svilenih sukenj enostrokih in podvlečenih; istotako 6 suknenih oblek in 3 praznične iz svile in iz baržuna, šest pokrival ali baretov iz baržuna in sukna, eden od baržunastih je bil podvlečen s sobolovino. Potem 6 baržunastih vreč; 43 srajc, vezenih s svilo in zlatom; 87 rutic, s svilo in zlatom vezenih, a 6 takih, na katerih je bila vezena antifona „Ave Regina coelorum“ in njen napev v glaskah. Tudi platnena knjiga, v kateri so bili vezeni napevi.

Dalje je zapustil štiri lepe, na Nizozemskem delane zavese, na katerih sta bili vpleteni podobi Matere božje in sv. Jurija in dve pogrinjali za klopi istega dela.

Posebej se imenuje še nekaj kosov kranjskega platna in dvošrti. O zlatnine in srebrnine se beleži en kelih iz kapele, 5 lesenih žlic s srebrnimi držaji, 6 srebrnih vilic, 5 srebrnih in pozlačenih zaponk, 1 angleški prstan, 3 zlati prstani z ametisti in škofov pečatni prstan. Tudi dvoje naočnikov, okovanih s srebrom in srebrn tok zanje.

Kot nabiralec starin je zapustil več starega denarja, vrednega 24 gld. poreske veljave.

Med drugimi stvarmi so umetniške vrednosti bili trije molki iz kalcedona in iz ahata, trije iz korald, eden iz črnega ahata; dva srebrna in pozlačena vrčka za rabo pri maši; veliko srebrno torilo in srebrn vrč za vodo, ki ju je rabil rajnik pri škofovskih opravilih v cerkvi.

Kot učenjak je zapustil Slatkonja mnogo novih in izvrstnih knjig iz vseh strok tedanje vede, v vrednosti več kot 100 gld.

Večino teh stvari so raznesli po njegovi smrti, in brezbriznost Bonomova je bila temu gotovo kriva. Slatkonja sam si je pa zaprl pot do nadzorovanja po kapitelju, ker si je izposloval od cesarja privolenje, da prosto razpolaga s svojim imetjem. Nikogar ni bilo, ki bi bil mogel braniti novemu upravitelju ali pa njegovim namestnikom, da odnašajo ostalino. Škof de Revellis toži celo, da je prišel Bonomov bratranec Ludovik v škofijo, da se je z lovci in družčino, s konji, psi in s sokoli ondi nastanil in dobro živel na škofijske troške.

A kar se je zgodilo po smrti našega Slatkonje, za to on ni odgovoren. Če pregledamo sedaj vse točke te označitve, se nam sestavi o njem v celoti vzgledna podoba delavnosti, idealnega stremljenja, neomajne vernosti, zavednosti in naprednosti, natančnega izpolnjevanja vseh dolžnosti — z eno besedo: Kranjca stare korenine.

Kot mavrica.

Zložil A. Strniša.

Kot mavrica prišla je na obzorju,
kot mavrica je plula do zapada,
kot mavrica vtonila v sinjem morju
moja — nada . . .

